

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kompetence vychovatelů ve vybraných školních družinách při řešení
náročných situací.

Competence of educators from selected school clubs in dealing with
difficult situations.

Lenka Friedlová

Vedoucí práce:	PhDr. Jaroslava Hanušová, Ph.D.
Studijní program:	Vychovatelství
Studijní obor:	Vychovatelství

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Kompetence vychovatelů ve vybraných školních družinách při řešení náročných situací vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 19. 04. 2017

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Jaroslavě Hanušové, Ph.D., za cenné připomínky, vstřícné jednání a trpělivost při vedení mé absolventské práce.

Jako dalším bych chtěla poděkovat vychovatelkám v mnou zvolených družinách za jejich odpovědi na mé rozhovory a za to, že mi věnovaly dostatek času.

V poslední řadě bych ráda poděkovala své mámě, za trpělivost a několikrát opakované kontrolování gramatiky.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá náročnými situacemi, vycházejícími z chování dětí, které jsou jednotlivě v textu práce vypsány. Dále se zabývá tím, jak běžní vychovatelé v těchto situacích mohou reagovat a reagují, a také tím, jaké profesní kompetence by měl vychovatel jako profesionál ovládat. Tato práce se rovněž zabývá celoživotním vzděláváním, které úzce souvisí s oblastí kompetencí, protože právě v této oblasti vzdělávání se profesní kompetence získávají a upevňují. Praktická část obsahuje výzkum, jehož výsledky vypovídají o této problematice ve dvou pražských družinách. A v poslední řadě také obsahuje doporučení pro budoucí praxi, která vyplynula z výsledků výzkumu.

KLÍČOVÁ SLOVA

kompetence, vychovatel, školní družina, náročná situace, osobnostní rozvoj

ANNOTATION

This thesis covers difficult and unusual situations coming from children's behaviour, which are described in each part of this thesis. Next it deals with reactions of tutors and teachers, how they should managed these situations and competence they should be allowed to have. Furthermore this thesis covers lifelong education, which is connected to competence. Practical part of this thesis contains research, which results covers situations in two prague afterschool cares. Last part contains recommendations for future practice.

KEYWORDS

competence, educator, school club, difficult life situation, personality development

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	TEORETICKÁ ČÁST	8
2.1	ŠKOLNÍ DRUŽINA	8
2.1.1	Činnosti ve školní družině	9
2.1.2	Prostředí školní družiny	10
2.1.3	Dokumentace školní družiny	11
2.1.4	Vychovatel ve školní družině	12
2.1.5	Náročné situace	20
3	PRAKTICKÁ ČÁST	31
3.1	KVALITATIVNÍ VÝZKUM	31
3.1.1	Cíle a výzkumné otázky praktické části bakalářské práce	31
3.1.2	Výzkumný nástroj	32
3.1.3	Výsledky výzkumu	33
3.1.4	Diskuze a doporučení	55
4	ZÁVĚR	61
5	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	63
6	SEZNAM PŘÍLOH	65

1 ÚVOD

Téma bakalářské práce Kompetence vychovatelů ve vybraných družinách při řešení náročných situací jsem si vybrala z důvodu své předchozí zkušenosti s těmito situacemi. Studovala jsem vyšší odbornou školu a díky ní jsem měla možnost seznámit se s různými pracovišti a různorodou praxí. Praxi jsem si vyzkoušela u kurátorů, v diagnostickém ústavu a středisku výchovné péče, dostala jsem se až k roční souvislé praxi ve výchovném ústavu pro chlapce. O vychovatelství se zajímám již dlouhou dobu a blízká mi jsou veškerá témata s ním spojená. Podle mého názoru, čím bližší je téma člověku, lépe ho dokáže zpracovat a porozumět mu.

Během své praxe jsem byla svědkem několika situací, týkajících se školní oblasti, které mě pocitově zasáhly a dlouho jsem na ně myslela. Některé z nich jsem využila v praktické části této práce jako kazuistiky. V průběhu své praxe jsem pocítila první impulzy k tomu, abych sama vykonávala práci vychovatelky. Protože při práci s rizikovou mládeží je frekvence výskytu náročných situací velká, rozhodla jsem se pracovat jako vychovatelka v jiné oblasti, než je práce s rizikovou mládeží.

Zajímalo mě tedy, jestli i jako vychovatel ve družině se mohu s podobnými rizikovými situacemi setkat a být na ně eventuálně připravená. V každé družině by, podle mého přesvědčení, měli pracovat profesionálové. Myslím si, že každý z vychovatelů by měl umět sebekriticky posoudit, jestli se na tuto práci hodí. Měl by počítat s tím, že je nutné se celý život vzdělávat. Měl by to dělat dobrovolně, být empatický, laskavý a rozhodně by neměl mít předsudky k některé skupině dětí, se kterou by se mohl během své práce potkat.

Při přípravě tohoto výzkumu mě zajímalo, nakolik budou dotázaní vychovatelé splňovat mé představy, jaký by měl po profesionální stránce vychovatel být. Na odbornou úroveň svých podřízených by podle mého názoru měl dohlížet hlavní vychovatel. Náplní jeho práce by mimo jiné mělo být i vyhledávání adekvátních a vhodných školení a seminářů, které by měl svým podřízených doporučit. V zájmu každého vedoucího pracovníka by mělo být pravidelné prohlubování odborných znalostí pracovního kolektivu a získávání nových odborných znalostí a zkušeností. Sebevzděláváním získá každý člověk nové

poznatky ze své praxe, a také povědomí o tom, jak se v některých situacích zachovat a jak vzniklé situace profesionálně řešit. To je také jedna z věcí, kterou chci ve své práci objasnit. Jsem přesvědčená o tom, že čím je člověk mladší, tím snáze se dá ovlivnit jeho chování, a je mnohem snadnější mu vštípit určité normy a pravidla chování, která od něj společnost očekává.

Dále bych chtěla výzkumem zjistit, jestli se některé podobné situace, se kterými jsem se setkala v průběhu své roční praxe, vyskytují i ve školních družinách, nebo jestli se vyskytují spíše při práci s rizikovou mládeží. Chtěla bych porovnat, jak se jednotliví vychovatelé s těmito situacemi vyrovnávají. Jak je řeší, jestli sami nebo za pomoci dalších odborníků, jako je výchovný poradce, psycholog a další. Zda o všem informují rodiče nebo vše řeší jen v třídním kolektivu.

Já sama jsem byla od malička vychovávána k respektu k autoritám a dnes si neumím jiné chování představit. Ale současná společnost se vyvíjí, děti jsou obklopeny mnohými vymoženostmi, jako mobilní telefony, tablety a další. Rodiče mají v poslední době na své děti daleko méně času, což je, podle mého mínění, jednou z příčin, proč čím dál více klesá respekt dětí vůči dospělým lidem. Tudíž mě zajímá i to, jak jsou na tom děti navštěvující družiny s respektováním autority dnes.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Školní družina

V první řadě bychom si měli vysvětlit, co se rozumí pod pojmem školní družina. Problematika školní družiny je upravena v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

„Školní družiny jsou zařízením, kde se děti mladšího školního věku seznamují s možnou škálou zájmových aktivit, s jejich obsahem a formami. Nabídkou různých činností aktivizují děti, prohlubují jejich školní znalosti, zájmovými činnostmi rozvíjejí jejich osobnost a zdokonalují jejich kompetence. Školní družiny mají své poslání také v rovině sociální.“ (Hájek, 2011, str. 7).

Školní družina je určena pro žáky prvního stupně, výjimečně druhého. Měla by sloužit v době mimo vyučování nebo prázdnin k výchově, vzdělávání, zájmové činnosti a rekreaci pro žáky různých základních škol. Může být zřízena jako část školy. Vychovatelé mohou zřizovat různé zájmové kroužky, a těch se mohou zúčastnit i děti, které nejsou členy družiny, tedy nejsou přihlášení k soustavné docházce (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání).

Je běžné, že se žáci na oddělení obměňují, protože odchází na odpolední vyučování nebo na kroužky. Jednotlivá oddělení se naplňují denně do počtu dvacet pět žáků, maximálně lze do jednoho oddělení zapsat třicet žáků. Ředitel poté jmenuje hlavního vychovatele, který družinu řídí, tedy pouze pokud má družina alespoň dvě oddělení (Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin). Na jedno oddělení jde integrovat maximálně 5 žáků se zdravotním postižením (Vyhláška 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání).

K přijetí do družiny musí být podaná přihláška, její součástí je prohlášení rodiče nebo zákonného zástupce o tom, jak často bude dítě družinu navštěvovat a jak bude z družiny odcházet (Vyhláška 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání).

2.1.1 Činnosti ve školní družině

Družina poskytuje zájmové vzdělávání svým žákům a zároveň ho organizuje zájmové vzdělávání. V některých případech se mohou zájmových činností zúčastnit i žáci, kteří družinu pravidelně nenavštěvují (Vyhláška 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání).

Prvotním požadavkem rodičů na družinu je výchova ve volném čase. Tedy i vytváření návyků na účelné trávení volného času a získání informací o volnočasových aktivitách. Program činnosti ve školní družině není pevně stanovený a to vychovateli umožňuje, aby dětem poskytla takové aktivity, které je zaujmou (Hájek, 2011).

Do činností školní družiny patří: Odpočinkové činnosti; regenerační činnosti; zájmové činnosti; příprava na vyučování.

Odpočinkové činnosti jsou takové činnosti, které mají odstranit únavu. Nejsou to ovšem pouze klidové aktivity, které se zařazují nejčastěji po obědě. Tyto aktivity mohou být i na lůžku nebo stolní hry, ale jsou to i takové aktivity, kdy vychovatel čte dětem knihu nebo společně poslouchají nahrávku. Jejich zařazení do režimu družiny je důležité a plní i psychohygienické poslání (Hájek, 2011).

Aktivní odpočinek neboli regenerační činnosti, jsou takové aktivity, které obsahují náročnější pohybové aktivity, kdy se regenerují síly. Tyto aktivity by měly být realizovány venku, spontánně a mohou být i hlučnější, což vychovatelé nemohou považovat za nekázeň (Hájek, 2011).

Zájmové činnosti jsou takové činnosti, které mají rozvíjet osobnost žáka, patří také k odpočinku. Ty umožňují dětem seberealizaci a rozvoj dovedností a přináší jim sebeuspokojení. Vlastní aktivita dětí většinou zahání i jejich pocit nudy. Pro děti je dobré mít jejich volný čas naplněný zájmovými aktivitami, protože k rizikovému chování většinou sahají děti, které se ve svém volném čase nudí (Hájek, 2011).

Dále se mezi činnosti ve školní družině řadí i příprava na vyučování. Ta je vždy uskutečněna, jen pokud je to ku prospěchu dětí. Co se týče domácích úkolů, může je s nimi realizovat vychovatel. Musí k tomu mít ovšem souhlas rodičů. Pokud děti odcházejí z družiny brzy, mají na přípravu do školy celé odpoledne. Pokud děti odcházejí domů pozdě, je dobré, aby měly děti přípravu do školy hotovou. Doma je

prostředí sice ideálnější, ale čím později večer budou úkoly dělat, tím jsou více unavené. Důležité k tomuto je i prostředí školní družiny a počet žáků ve třídě - čím méně, tím lépe, protože se jim vychovatel může věnovat individuálněji. Další aktivity, řadící se do této činnosti, jsou takové, které děti rozvíjejí (například hledání slov v textu nebo procvičování probírané látky hrou). I během této aktivity by měl vychovatel dětem poskytnout pestrost, přitažlivost a různorodost. Tedy využívat jiné metody než při běžné výuce, například může použít didaktické soutěže. V žádném případě není povinností družiny dohánět to, co se nestihlo probrat při výuce (Hájek, 2011).

2.1.2 Prostředí školní družiny

Důležité pro činnost družiny jsou nejen zaměstnanci, žáci, činnosti, ale i odpovídající prostředí (skládá se ze všech faktorů a jevů, které působí na organismus). Každá družina by měla využívat pro svou činnost vlastní prostory zařízené jako herny, které svým uspořádáním a vybavením vyhovují potřebám dětí na prvním stupni základní školy. Prostor, jako takový, by měl být členitý, aby dětem poskytoval dostatečné soukromí, navozoval pocit radosti a bezpečí. Důležité je i to, aby děti měly možnost, kde si odpočinout (Hájek, 2011).

Prostory družiny by tedy měly být takové, aby umožňovaly činnosti, pro které jsou určeny. Nejmenší by měly mít 2 m² na jednoho žáka (vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání mladistvých).

Prostory družiny by měly být vybaveny takovým nábytkem, který dětem bude vyhovovat. Měl by být lehce omyvatelný a denně očištěný. Ve skutečnosti to většinou bývá přesný opak a to takový, že družiny jsou vybaveny nábytkem, který zbyl ve škole nebo byl vyřazen ze tříd. Podlaha by měla mít takový povrch, který jde lehce otřít a uklidit, například od barev. Některé školy, místnosti školní družiny jsou vybaveny kobercem, což není vhodné pro alergiky a prakticky to znemožňuje různé výtvarné činnosti. Je však výhodné mít koberec alespoň někde, aby si děti mohly zvolit optimální podmínky pro odpočívání (Hájek, 2011).

Dále by měla mít každá družina stolní hry, stavebnice a další různé hračky. Venku by měly děti mít k dispozici sportovní náčiní, jako jsou například míče. Pro výtvarné

činnosti by měly mít adekvátní vybavení, to ovšem závisí i na finančních možnostech každé družiny a třeba i sponzorských darech od rodičů. To z toho důvodu, že dalším znakem dobré družiny je mobilní výzdoba, kterou vytváří samy děti. Děti by také měly mít k dispozici různé knihy, časopisy nebo hudební nástroje, například klavír, Orffovy hudební nástroje a další. K odpočívání nebo v případě, že je venku nepříznivé počasí, může vychovatel výjimečně dětem pustit v televizi pohádku, spíše se ale televizory využívají například pro motivaci dětí k tvorbě. A další vybavení si každá družina zařídí podle svých podmínek a možností (Hájek, 2011).

2.1.3 Dokumentace školní družiny

Jako každé školské zařízení, má i školní družina povinnost vést svou vlastní dokumentaci. Dokumentace označuje psané nebo vizuální záznamy. Dokumenty něco dokládají, a to buď informacemi, které obsahují, nebo tím, že jejich obsah uznávaným způsobem dosvědčuje pravdivost a přesnost toho, co tvrdí.

Součástí dokumentace jsou rozhodnutí o zápisu, evidence žáků, doklad o přijetí žáka, školní vzdělávací program, doklady o průběhu vzdělávání, vnitřní řád, rozvrh provozu a kniha úrazů. Tato dokumentace podléhá skartování a může být uložena pouze po určitou dobu. Evidenci žáků potom stanovuje ředitel školy. Přihláška dítěte do družiny musí být podepsána zákonným zástupcem a obsahuje informace o žákovi, jeho odchody domů a další. Do dokumentace se zařazují i vlastní zápisy vychovatelů, které například dokládají, činnosti, které s dětmi realizuje. To jak má být dokumentace vedena v zákoně uvedeno není, toto stanovuje ředitel školy. Může být jak v elektronické formě, tak i v listinné (Hájek, 2011).

Každá družina musí mít svůj vnitřní řád, který stanovuje ředitel školy po projednání se zřizovatelem a obcí. Ten je také součástí dokumentace. „Řád má být rámcový, aby jej nebylo nutné každý rok přepracovávat, měl by být stručný – ideálně jedna strana strojopisu, měl by být obecně srozumitelný i nepedagogické veřejnosti tj. rodičům“. (Hájek, 2011, str. 47) V něm je stanovena provozní doba, umístění družiny, místnosti, způsob přihlašování a rozhodnutí o platbách. Jsou v něm uvedeny podmínky docházky do školy, zajištění bezpečnosti, pravidla odchodů žáků a postup vychovatelů pro případ, že si žáka nikdo nevyzvedne. Potom také pravidla styku s rodiči, podmínky činnosti

jednotlivých oddělení. Také se v něm uvádí, kam budou umístěny děti, které nejsou členem družiny, pitný režim všech dětí a vůbec veškerá pravidla provozu (Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin).

Vnitřní řád družiny je závazný pro pracovníky družiny. Rodiče do něj mohou nahlédnout a informovat se o jeho obsahu. To, aby s ním byli rodiče seznámeni, zajišťuje ředitel. Žádná jeho část nesmí být v rozporu s obecně platnými právními normami, jako je například Úmluva o právech dítěte. Musí mít své náležitosti, platnost se stvrzuje podpisem a nesmí na něm chybět datum, od kdy vstupuje v platnost (Hájek, 2011).

Hlavní úkoly a významné akce se zpracují a zapíší do celoročního a do měsíčních plánů školy. Do aktivit, které ve školní družině jsou, se zahrnují i aktivity související s prevencí rizikového chování. Dále by se měly zpracovávat jednotlivé plány oddělení, které by měly být dány k nahlédnutí rodičům (Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin).

2.1.4 Vychovatel ve školní družině

Další důležitou částí je nyní uvést podstatné informace o vychovateli. V celé teoretické části práce se zmiňuji o vychovateli jako o muži proto, že ve většině použité literatury se vyskytoval termín v mužském rodě. V praktické části potom hovořím o vychovatelkách z toho důvodu, že všechny respondentky byly ženy. Vychovatele můžeme rozlišit na pedagogického (například jesle, školská zařízení), ale i nepedagogického (například v sociálních službách). Dále se budu věnovat pouze vychovateli pedagogickému, protože je pro mou práci důležitý a podstatný. Pedagogický vychovatel, je pedagogickým pracovníkem, proto se na něj vztahuje Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo dělá přímou výchovnou činnost, přímou sociálně pedagogickou, přímou výchovnou, vyučující a pedagogicko-psychologickou činnost. Přímou tedy působí na vzdělávaného a tím ho vychovává. Patří sem učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, trenér, asistent pedagoga, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník a další (Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících).

Pracovní úvazek vychovatele činí 40 odpracovaných hodin týdně. Přímá výchovná činnost by měla činit 28 – 30 hodin týdně. Patří do ní přímá práce s dětmi od té doby, kdy je vychovatel převezme do své péče, do té doby, než je odevzdá rodičům či další kolegyni. Do pracovní doby vychovatele tedy ještě patří nepřímá výchovná činnost, která doplňuje úvazek do 40 hodin odpracovaného času týdně. Do které patří přípravná činnost na práci s dětmi, vedení pedagogické dokumentace, účast na provozních a profesních poradách, vedení administrativy, styk s rodiči, podíl na dozorech nad dětmi a další podobné činnosti. Místo, kde je tato činnost naplňována, určuje ředitel školy (Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících).

Pro výkon tohoto povolání je nutné, aby uchazeč splnil zákonné podmínky. Vychovatel musí být plně svéprávný, trestně bezúhonný a zdravotně způsobilý. Trestní způsobilost se prokazuje předložením výpisu z rejstříku trestů, ne staršího než jsou 3 měsíce. Dále musí mít odbornou kvalifikaci pro činnosti, kterou bude vykonávat, a pokud si to zaměstnavatel přeje, musí prokázat znalost českého jazyka. Odbornou kvalifikaci může vychovatel získat vysokoškolským vzděláním, vyšším odborným vzděláním, vzděláním v programu celoživotního vzdělávání zaměřeném například na vychovatelství, sociální pedagogiku, pedagogiku volného času, nebo středním vzděláním zakončeným maturitní zkouškou, například zaměřeným na přípravu vychovatelů nebo pedagogů volného času (Zákon 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících).

Každý pedagogický pracovník má po dobu výkonu profese povinnost dalšího vzdělávání, kterým si svou odbornou kvalifikaci upevňuje. V současné době je v oblasti profesní přípravy vychovatelů veliká rozmanitost, není to ovšem ucelený systém. Prostřednictvím tohoto vzdělávání vychovatelé získávají a upevňují své profesní kompetence. Hlavní snaha v současné době je toto vzdělání zkvalitnit, protože vychovatelská profese je velmi náročná. To vede k potřebě zvyšování kvalifikace pedagogů a v současné době je žádoucí, aby vychovatelé měli vysokoškolské vzdělání. Proto se rozšiřují nabídky kombinovaných a distančních forem studia. Je rovněž žádoucí nabízet rozšiřující vzdělání, které by mělo být povinností a jednou ze součástí platového ohodnocení (Bendl, 2015).

Důležitým aspektem pro výkon vychovatelské profese jsou osobnostní dispozice. Mezi ty rozhodně patří kladný vztah k dětem, empatie, mravní vědomí, měla by umět efektivně jednat s dětmi, měl by si s nimi umět hrát a měl by mít organizační schopnosti. Mezi vychovatelem a dítětem se postupně každý den vytváří vzájemný vztah. To, jaký tento vztah je, je velice důležité, protože může jak pozitivně, tak negativně ovlivnit pedagogické působení na vývoj dítěte. Vychovatel značně ovlivňuje i vytváří atmosféru ve třídě. Měl by umět aplikovat do praxe metody a postupy, které se naučil ve škole. Své vzdělání by měl neustále doplňovat a obnovovat, to proto, že pokud to nedělá, rychleji to vede k jeho „vyhoření“. Vzdělání si může doplňovat a prohlubovat účastí v mnoha různých kurzech nebo výcvicích (Hájek, 2011).

Významnou roli hraje také vychovatelova autorita. Měl by ji umět správně užívat, protože může rozhodovat o trestech ve třídě, odměnách pro děti, dávat dětem hodnocení a tak dále. K tomu, jestli budou žáci vychovatele respektovat, přispívají jeho osobnostní rysy. To, jestli je schopný mít přátelský přístup k žákům, a jeho odbornost (Svoboda, 2015).

Každý dobrý vychovatel by měl mít schopnost v dětech vzbuzovat zájem o činnosti a umět je vhodně motivovat, aby se jich chtěly účastnit. Měl by podporovat sebevědomí dětí a rozvíjet pozitivní stránky jejich osobnosti. (Hájek, 2011)

Pro výkon profese vychovatele jsou důležité nejen osobnostní předpoklady, kvalifikace, ale i to, jak působí na ostatní lidi. Vychovatel bývá posuzován i podle prvního dojmu, takže by měl být vhodně oblečen a upraven, měl by mít správné držení těla a způsob komunikace. Tedy měl by mít příjemně, ale autoritativně posazený hlas. Předpokládá se velká slovní zásoba, spisovná mluva, měl by mluvit klidně a srozumitelně. Neměl by používat ironii a měl by si pamatovat jména dětí a při mluvě udržovat oční kontakt. Musí být schopný ovládat gesta a mimiku, a také je důležité se při mluvení usmívat, protože úsměvem může podtrhnout to, co říká. Kromě toho jak vychovatel působí na okolí, je rovněž důležitá i jeho fyzická zdatnost zejména proto, aby zvládl rozličné sportovní aktivity nebo chodil s dětmi na vycházky (Hájek, 2011).

Proto, aby byly zajištěné organizační, koordinační i metodické činnosti, ředitel jmenuje vedoucího vychovatele, který má sníženou míru přímé výchovné činnosti. Jeho náplň

práce je různorodá. Plní mnoho různých úkolů a jeho jmenování má sloužit pro zlepšení činnosti školní družiny a pro zlepšení pracovních vztahů. Již jednou jsem zmiňovala, že bývá jmenován, pokud má družina alespoň dvě oddělení. Dále uvedu pár příkladů jeho činnosti. On sám přímo spolupracuje s ředitelem školy, organizuje chod družiny, kontroluje činnost svých podřízených, kontroluje dokumentaci družiny, vede porady vychovatelů a celkově se tedy stará o bezproblémový chod družiny (Hájek, 2011).

V souvislosti s výše uvedeným považuji také za důležité objasnit na tomto místě, co rozumí pod pojmem klíčové kompetence. „Klíčové kompetence jsou takové znalosti, schopnosti a dovednosti, které vyúsťují v kompetence, s jejichž pomocí je možno v daném okamžiku zastávat velký počet pozic a funkcí, a které jsou vhodné ke zvládnutí problémů celé řady většinou nepředvídatelně se měnících požadavků v průběhu života. Klíčové kompetence mají delší životnost, než odborné kvalifikace. Proto mohou sloužit jako základ pro další učení.“ (Belz, 2015, str. 174).

Kompetence jako takové zahrnují celé spektrum kvalifikací, nemusí být odborné. Jsou to takové dispozice, které nám v určitých situacích umožňují chovat se nějakým způsobem - adekvátně, přiměřeně, kompetentně a vyrovnaně. Tedy vychovatel by měl být schopen podle situace flexibilně uplatňovat to, co se naučil (Belz, 2015).

Myšlenka klíčových kompetencí je krokem v rozvíjení osobnosti v rámci dalšího vzdělávání. Tyto kompetence jsou neutrální, protože by měly jít použít na libovolný obsah – tedy lze tyto kompetence použít v různých situacích. Obsahují široké spektrum kompetencí, které přesahují hranice jednotlivých oborů. Kompetence se navzájem prolínají a nestojí vedle sebe izolovaně (Belz, 2015).

Z toho důvodu, že je škola v této době pro vývoj dítěte podstatná, je důležité, aby byli vychovatelé kvalifikovaní. Škola už v dnešní době není jediným zdrojem informací, ale i tak zůstává stále nenahraditelná. Je to složka vzdělávání, na které je založen společenský řád a nedá se obejít. Kromě toho, že se v ní děti vzdělávají, naplňuje už i cíl výchovný. Škola má v této době výchovný cíl proto, že v současnosti se snižuje v některých případech čas, který rodiče svým dětem věnují. Pedagogičtí pracovníci jsou hned po rodině jedni z nejdůležitějších a jejich role je v současném světě nezanedbatelná, děti se i od nich učí, protože se s nimi pravidelně setkávají.

Vychovatelé nebo učitelé jsou pro děti průvodci, od nichž se učí. Mohou se stát pro děti i vzorem, formují jejich osobnost, názory. Při interakci s vychovatelem, učitelem, nebo vrstevníkem se děti učí komunikovat s ostatními. Ve škole se učí nejen pravidlům chování, ale i tomu, že nejsou těmi, které budou dospělí poslouchat a že si mnohé věci budou muset zajistit samy. To je velice důležité pro další život. (Hájek, 2011; Svoboda, 2015).

Kromě kompetencí by měl vychovatel mít i určité nadání pro výkon této profese. „Nadáním pro pedagogickou práci můžeme nazvat souhrn osobnostních předpokladů, umožňujících kvalitním a inspirativním způsobem naplňovat hlavní cíl pedagogické práce. Za tento cíl se v té nejvšeobecnější rovině považuje všestranně rozvinutá, psychicky a fyzicky vyrovnaná osobnost, která je připravena žít v dané společnosti či kultuře. Mezi základní předpoklady pro úspěšnou pedagogickou práci lze považovat tvořivost, optimismus, empatii, komunikativnost, kladný vztah k lidem, potřebu pomáhat druhým, schopnost efektivně řešit kritické situace.“ (Vašutová, 2008, str. 130-131). Pokud pedagog něco z výše zmíněného neovládá, může omylem výchovně vzdělávací proces změnit v obyčejné předávání informací a stát se v očích žáků nudným (Vašutová, 2008).

Jednotlivé kompetence, které by měl vychovatel ovládat, jsou: schopnost vzdělání a uvažování; komunikační dovednost; citová stabilita; schopnost empatie; schopnost řešit problémy; samostatnost a výkonnost; schopnost hodnotit; odpovědnost.

Vzdělávání a uvažování znamená, že jedinec by měl být připraven své vzdělání dále rozvíjet a měl by myslet v souvislostech. Zná svoje možnosti, jak se má učit a učí se vzhledem k jeho možným mezerám ve vlastních vědomostech. Měl by být povzbuzen zaujetím a zvědavostí a snažit se dostat k novým informacím. Nově nabyté informace potom využívá, umí rozlišit, co je důležité a co ne, a může je spojovat s tím, co zná (Belz, 2015).

Vzdělání je důležitým předpokladem pro úspěšný výkon pedagogické profese. Každý, kdo pracuje s lidmi, by se měl dále vzdělávat, možností je mnoho (odborné semináře, konference, kurzy, studium odborné literatury). „Dobrou vzdělanostní úroveň je nutno

celoživotně udržovat pro pocit vlastní seberealizace i pro prevenci syndromu vyhoření.“ (Vrtišková, 2009, str. 109).

Vzdělání by mělo být pro vychovatele celoživotním procesem. Toto vzdělávání upravují různé směrnice a je zakončené získáním certifikátu a osvojením si dané problematiky. Právě v této oblasti vzdělávání získávají kompetence a jejich rozvoj prostor k dalšímu rozvíjení. Kompetence se tedy získávají učením. Každý pedagog by se měl naučit učit se, protože jediné tak může kompetence získat (Belz, 2015).

Nároky na školu v posledních letech neustále rostou. Vývoj vědy je v této době také obrovský, a proto občas pedagogové nevědí, co děti aktuálně učit, jelikož s vědou drží krok obtížně. I proto si myslím, že je vzdělání velice důležité (Matoušek, 2003).

Vzdělání je důležité rovněž proto, že vychovatel se během své práce může setkat s dětmi s diametrálně odlišnou povahou. Každé dítě má vrozené jiné předpoklady, vyrůstá v jiném prostředí, tedy na ně působí i jiné vlivy okolí. Tudíž jsou i aktivity dětí odlišné. Přesto se dají určit společné charakteristiky, které děti mají společné. Vychovatel by se měl orientovat v základních poznatcích o vývoji dětí a měl by poznat jejich vzájemné odlišnosti. (Vašutová, 2008).

Komunikační dovednost je základem pro dobré navázání vztahu. Umět komunikovat je dobře ceněná vlastnost, je důležitá. Komunikace je v obecné rovině definována tak, že se jedná o sdělování informací prostřednictvím signálů a prostředků, jako jsou slova, písmo, gesta, pomáhá nám ke spojení s jinými jedinci (Vrtišková, 2009).

Je to schopnost jedince vědomě a harmonicky komunikovat, tedy umět rozlišit podstatné od nepodstatného, vnímat neverbální signály a další. Pod pojem komunikace patří jak komunikace verbální, tak i neverbální. Do verbální komunikace můžeme zařadit psanou a mluvenou řeč. Co se týče mluvené řeči, důležité jsou pauzy, které mohou větě dodat důraz, hlasitost řeči a její rytmus, její srozumitelnost, rychlost toho, jak mluvíme, kadence (klesavá a stoupavá intonace řeči) a melodie toho, co říkáme. Neverbální komunikace bývá často nevědomá a některé její projevy jsou vrozené, například výrazy v obličeji. Zařazují se sem takzvané výrazy těla, což je vyjádřením všech vnitřních pohnutí. Patří sem držení těla, tedy to, jak je naše tělo postavené, např. pokud máme ruce křížem, není nám v situaci příjemně. Pro názornost lze uvést příklad,

kdy bude vychovatel řešit šikanu: jiné držení těla bude mít při rozhovoru s obětí, jiné při rozhovoru s agresorem. Dále sem patří gesta, neboli gestika, což jsou například pohyby rukou, mimika (vyjadřování výrazem tváře). Rovněž důležitý je oční kontakt. Patří sem i dodržování osobního prostoru, který můžeme rozdělit na čtyři zóny: veřejná, sociální, osobní a intimní (Belz, 2015).

Citová stabilita je rovněž důležitá, znamená nepodléhání emocím. Znamená přiměřeně sebevědomé vystupování, pohotové reakce v naléhavých situacích, obezřetné reakce a další. Citová vyrovnanost nám pomáhá snášet emocionální, fyzické a psychické vypětí, tedy nepříjemné pocity pro nás. Citovou stabilitou se tedy rozumí nepodléhání emocím, které nám pomáhá chránit naše duševní zdraví (Vrtišková, 2009).

Schopnost empatie nám umožňuje vstoupit do světa ostatních a cítit se v něm jako by byl náš vlastní. Empatie patří mezi lidské vlastnosti. Má na ni vliv výchova i vrozené předpoklady. Během života se vyvíjí a dá se kultivovat tréninkem. Vychovatelé, kteří jsou empatičtí, se dokážou vcítit do ostatních, do jejich problémů., jsou schopni předvídat chování druhých, protože je znají (Vrtišková 2009).

Schopnost řešit problémy znamená, že by měl každý jednotlivec převzít a v adekvátním rozsahu přijmout zodpovědnost nebo spoluodpovědnost, měl by umět plánovat, dokumentovat činnost a měl by umět optimalizovat průběh každé práce. Vychovatel by měl být otevřený novým a neobvyklým způsobům řešení problémů, i sám vyhledávat neobvyklá řešení a jejich alternativy. Vychovatel by měl umět včas rozpoznat problém a adekvátně ho vyřešit, vždy zvolit takový postup, který povede k úspěšnému vyřešení a dosažení cíle. Při řešení problémů by měl vychovatel rozhodně využívat kreativitu, protože na každý problém může fungovat jiné řešení. Občas se jistě mohou objevit takové situace, které pro vychovatele není jednoduché řešit. Mohou to být například různé předsudky vůči dětem, které by se však neměly vyskytovat často nebo by si s nimi měl vychovatel umět poradit (Belz, 2015).

Mezi problémy, které musí vychovatel často řešit, patří různé konflikty mezi dětmi i mezi dětmi a vychovatelem. Výjimečně se mohou objevit náhodně a zcela bez příčiny, ale ve většině případů mají konflikty delší vznik a historii. Proto by se měl vychovatel

na vztahy ve třídě soustředit, mnoho konfliktů jde vytušit ještě před jejich vznikem a lze jim zamezit (Navrátil, 2015).

Vychovatel musí vědět, jakým způsobem má problémové situace řešit. Měl by vědět, jak situaci řešit správně tak, aby bylo řešení k dítěti i jeho rodině citlivé. Určitě by měl vědět, jak má postupovat, a než se vychovatel do řešení situace pustí, měl by o dané rodině posbírat co nejvíce dostupných informací, aby si byl jistý, že je řešení adekvátní. Dále je potřeba posoudit jaké má dítě individuální zvláštnosti, tedy jeho schopnosti, úroveň intelektu, dovednosti, návyky, duševní stav a další. Pokud tedy dítě posuzujeme, musíme se zamyslet nad tím, jestli jeho problémy nevyplývají právě z těchto zmíněných odlišností. Konkrétně posouzení duševního stavu je dlouhodobá záležitost, to předpokládá odbornost vychovatele, taktní přístup a zkušenosti s dětmi, Teprve když zjistí veškeré tyto skutečnosti, lze rozhodnout, jestli bude možné sjednat nápravu běžnými metodami nebo bude potřeba využít speciální metody a pomoc dalších odborníků. Pokud si vychovatel není při řešení situace jistý, může se vždy poradit s kolegou, hlavním vychovatelem, ředitelem školy nebo dalším odborníkem (Hájek, 2011).

Samostatnost a výkonnost znamená, že každý ze zaměstnanců by měl vyvíjet vlastní iniciativu, soustředit se na práci, vytrvale pracovat, znát svoje silné a slabé stránky, ale přijmout i oprávněnou kritiku. Vychovatel by se měl na práci soustředit, plánovat si ji, získávat o ní samostatně informace, zastávat své vlastní názory, ale zároveň je důležité být otevřený ke kritice a mít schopnost převzít zodpovědnost. Tedy zjednodušeně to znamená schopnost samostatně pracovat, plánovat, kontrolovat průběh práce a její výsledky.

Odpovědnost znamená to, aby uměl převzít důsledky za své jednání, rozeznat důvěryhodnost a spolehlivé jednání. Svou pohotovostí a smyslem pro kvalitu by měl pozitivně ovlivňovat svůj pracovní tým. Každý vychovatel by se měl identifikovat s činností, kterou vykonává. Plnit ji svědomitě a hlavně by měl umět odhadnout možné důsledky každého svého jednání. Tedy měl by umět přijmout zodpovědnost nebo spoluodpovědnost za své jednání. Je důležité umět se postavit čelem k problému i k neúspěchu. (Belz, 2015).

Schopnost hodnotit znamená dokázat správně hodnotit vlastní i cizí výsledky práce. Věcně a systematicky si zdůvodňovat, proč vychovatel něco udělal. Schopnost hodnotit má i své zásady. To jsou kritéria hodnocení a měla by být všem známa. Hodnocení musí být využitelné pro všechny, je třeba při hodnocení oddělit obsah subjektivní od objektivního. Hodnocení nevypovídá nic o kvalitě osoby a není konečným soudem, ale podmínkou pro další vzdělávání. Společné měřítko pro všechny podporuje proces vzdělávání, ale kritéria hodnocení budou vždy subjektivní (Belz, 2015).

Dále by každý vychovatel měl ovládat různé relaxační nebo uklidňující techniky pro děti. Inspirovat se může například v knize Krizové situace, kde je uvedeno mnoho příkladů různých tělesných cvičení, ale i relaxačních, která by mohl vychovatel / pedagog použít. Dále by měl mít zásobu her a volnočasových aktivit (Svoboda, 2015).

2.1.5 Náročné situace

Domnívám se, že profesní kompetence jsou důležité právě proto, aby vychovatelé dokázali reagovat v dále zmíněných situacích. Ráda bych v této části uvedla pár situací a výchovných problémů, se kterými se mohou vychovatelé setkat i na 1. stupni základní školy a musí je řešit.

Nejdůležitějším faktorem, který dítě ovlivňuje od narození, je rodina a vztahy v ní. Pokud má rodina jakýkoliv problém a něco v ní nefunguje, dítě si s sebou nese následky celý život. Je nesporné, že rodina je pro vývoj každého člověka nesmírně důležitá. Mladí lidé mnohdy v období svého dospívání užívají větu: „Nikdy se nebudu chovat jako moji rodiče.“ Já sama jsem se v posledních letech dostala do situací, kdy jsem musela nějak reagovat, nějak se k problému postavit a řešit jej. Pozoruji sama na sobě, že se v těchto situacích chovám stejně nebo velmi podobně, jako by se chovali moji rodiče. Tedy ať už člověk chce nebo ne, tak naši rodiče v nás kousek sebe zanechali nejen geneticky. „Rodina jednotlivci umožňuje, aby v ní nalézal oporu, ztotožňoval se s ní, zároveň mu dává svobodu k tomu, aby si budoval a zachovával svou osobní odlišnost. Život v rodině se pohybuje mezi pólem sdílení a pólem osobního soukromí.“ (Matoušek, 1997, s. 72).

Dítě je prostředím nejen ovlivňováno a formováno, ale samo do něj může aktivně zasahovat a utvářet si ho částečně podle sebe. Nikde ovšem neexistuje žádný návod, jak

své dítě správně vychovat. Každý člověk je totiž originál a fungují na něj jiné postupy a způsoby výchovy. Mnoho profesionálů se pokusilo stanovit nějaký všeobecný návod a postup platný pro výchovu, ale tyto všeobecné návody nefungovaly, protože nevyžádané rady nejsou rodiči chtěné (Matějček, 1995).

Zkušenosti vychovatelé v současné době upozorňují na zvýšení výskytu dětí s výchovnými problémy. Není to ovšem myšleno tak, že by byly děti horší než dříve. V současné době mají daleko více možností, rodiče mají jiné výchovné metody a děti mají snadnější přístup k technickým vymoženostem. Z toho důvodu je motivování dětí náročnější, mnohdy se neochotně zapojují do naplánovaných aktivit (Bendl, 2015).

Do takových situací můžeme zařadit neposlušnost, vzdorovitost, neposednost a různé zlozvyky. K těm závažnějším patří lhaní, útky, krádeže, toulání a záškoláctví, bezcitnost, ale i agresivita a surovost. Děti mohou trpět i různými neurotickými poruchami jako jsou různé neurózy, noční pomočování, nervové tiky. Ty mohou být součástí daleko vážnějších poruch a rodiče by se v tomto případě měli poradit s odborníkem. (Hájek, 2011)

Matějček toto ve své knize podporuje a potvrzuje, že když se rodiče s odborníky poradí, nedopustí se výchovného přehmatu a pokud odborník potvrdí problém, nebudou dítě trestat za něco, za co nemůže a více svému dítěti porozumí. Patří sem i celkový zdravotní stav dětí nebo různé úrazy (Matějček, 2013).

Každý člověk má své specifické chování, ať už je negativní nebo naopak. Poruchy chování, které mohou mít i děti na prvním stupni, lze charakterizovat jako určitou odchylku ve vývoji jedince, kdy není schopen respektovat normy dané společností, které by měly jeho věku odpovídat. Dítě se učí nejčastěji nápodobou rodičů. V pozdějším věku by si už měl každý jedinec své chování hlídat sám. Signálem toho je i fungující pocit viny, který by měl mít každý. Každé z dětí by mělo být schopno odsunout své potřeby do pozadí do doby, než bude vhodné jejich jakékoliv naplnění. Pokud má dítě jakoukoliv poruchu chování, tak může mít jen přechodný charakter, ale častěji je chápána jako začínající porucha osobnosti, která může být trvalá (Vágnerová, 2005).

Důležité je, aby se školy zaměřily na prevenci rizikového chování, která by se měla zaměřit na prevenci návykových látek, rizikového chování v dopravě, poruchy příjmu potravy, alkohol, syndrom CAN, kyberšikanu, homofobii, extremismus, rasismus a vandalismus, záškoláctví, krádeže, tabák, netolismus (chorobná závislost na virtuálních drogách jako jsou počítačové hry, mobilní telefon...), situace spojené s násilím, náboženská hnutí, rizikové sexuální chování, subkultury a domácí násilí (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže).

Samotný třídní učitel nebo vychovatel by se měl na prevenci zaměřit také. Měl by se zaměřit na diagnostiku vztahů ve třídě, motivovat děti, aby pravidla třídy dodržovaly. Aby dodržovaly i taková pravidla, která nejsou zapsaná ve školním řádě, ale domluví si je třída sama. Komunikuje s dalšími zaměstnanci školy a měl by mít celkový přehled o tom, co se v jeho třídě děje a co ne (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže).

Vychovatel se na prvním stupni základní školy může setkat s různými náročnými situacemi, jejichž příklady uvádím v dalších odstavcích. Jejich výběr, který dále následuje, jsem zvolila na základě mých osobních domněnek a vlastních zkušeností z osobní praxe. Výsledky výzkumu a odpovědi respondentek v závěru vypovídaly o tom, že mé předpoklady byly správné.

Agresivita a šikana

Co je to vlastně agresivita? Je to tendence k útočnému jednání, které je využíváno jako prostředek pro uspokojení určité potřeby, ale postupem času se může stát samotnou potřebou násilí (Vágnerová, 2004).

V současné době agresivita narůstá také mezi dětmi. Škola by měla působit v těchto situacích preventivně. Děti se mají učit normám, které od nich bude společnost vyžadovat. První institucí je škola, kde se od dětí očekává, že musí respektovat její řád. Aby se tak stalo, musí se jedinec s institucí identifikovat, a to se může stát hlavně tak, že je ve škole úspěšný a oblíbený. Úroveň agresivity dětí ve škole souvisí s tím, na jaké úrovni je škola vedená. Pokud je vedení neosobní a chladné, míra agresivity se zvyšuje a je odrazem mezilidských vztahů. V současné době se v naší společnosti poukazuje na celkový pokles morálky, nedostatek kázně, netoleranci, ztrátu smyslu pro povinnost a

anarchii a lidé ztrácejí schopnost nalézt pro své konflikty jednoduché řešení, vyhovující všem. Do forem agresivity řadíme agresivitu aktivní, pasivní, verbální, fyzickou, přímou, nepřímou, zaměřenou sama na sebe (sebepoškozování) nebo zaměřenou na ostatní (Vašutová, 2008).

Velice úzce s agresivitou souvisí i šikana, která je v poslední době velice rozšířená a každý, kdo pracuje jako pedagogický pracovník, by se v ní měl alespoň trochu orientovat a ovládat postup, jak má při řešení postupovat.

Ministerstvo školství a tělovýchovy vymezilo šikanu ve svém metodickém pokynu takto: „Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese.“ (Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany, čl. 2). Do šikany patří přímá šikana, která zahrnuje fyzické útoky např. bití, škrcení a verbální útoky např. urážlivá gesta, zvuky a další. Dále sem patří nepřímá šikana, kdy agresor nešikanuje veřejně nebo přímo. Většinou bývá nefyzická, kdy je oběť vmanipulována do situace, ve které si ublíží, ignorována nebo pomlouvána a tak dále. Kvůli současné situaci byl metodický pokyn rozšířen o kyberšikanu, která probíhá prostřednictvím internetu (Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany).

Šikana patří mezi negativní a nejzávažnější jevy ve škole. Ovšem nevyskytuje se pouze ve škole a netýká se pouze skupiny dětí, ale zahrnuje široké spektrum věkových kategorií. Patří sem kázeňské přestupky a jevy, které jsou v rozporu se školním řádem. Vyskytuje se na různých typech škol. Naše trestní právo skutkovou podstatu šikany bohužel nezná, proto ministerstvo vydalo metodický pokyn, kterým by se učitelé při řešení šikany měli řídit. Šikana může být zjevná, ale i skrytá (Vašutová, 2008).

V posledních letech se stává rozšířenou mezi všemi věkovými skupinami. Řadíme ji mezi formy agrese a je nutné jí věnovat zvýšenou pozornost. Je to jedna z nejhorších poruch sociálního chování, která se projevuje zastrašováním, ponižováním a týráním ostatních osob. Učitelé jsou o ní nedostatečně informováni a nepřipraveni na její řešení,

což je důležitým nedostatkem poslední doby. To vede k tomu, že učitelé, byť neúmyslně, přehlíží varovné signály, které se mohou vyvinout až k těžším formám šikany. Rovněž se občas stává, že učitelé závažnost situace podceňují. Žáci potom mohou získat negativní zkušenost a svým vychovatelům nevěří. Tyto chyby, kterých se pedagog, i když je to neúmyslně, dopustí, se poté těžce napravují, protože žák svým odhalením může riskovat odplatu ze strany agresorů. Prohlubování vzdělání pedagogů v této oblasti lze tedy chápat jako nejlepší prevenci proti šikaně (Vašutová, 2008).

Pedagog by měl dobře znát svou třídu, pozorovat ji, sledovat dění v ní a tedy si i vypěstovat vnímání na varovné signály. Velkým pomocníkem mu bude znalost komunikace, především neverbální. Řeč těla může někdy prozradit více než slova. Občas k jejímu odhalení pomůže náhoda, ale pokud jde o potírání násilí ve škole, nelze na ni spoléhat. Při řešení tohoto problému by pedagog neměl podléhat emocím. Měl by si uvědomovat, že vše nemusí znamenat jen to nejhorší. Pokud si učitel všimne těchto signálů, měl by zvýšit pozornost a je velká pravděpodobnost, že může agresora přistihnout při činu (Vašutová, 2008).

Přestože pedagog nasbíral dost důkazů, měl by být připraven na komplikace při řešení a zvolit správnou strategii. Komplikacemi může být, když rodiče dětí nespolupracují, agresor vše umí tajit, oběť situaci zlehčuje, nejsou žádní svědci a další. Rozhovory by měl pedagog vést s každou stranou zvlášť o samotě. S obětí by měl mluvit vlídně, s agresorem naopak autoritativně. Při řešení těch nejzávažnějších stupňů šikany je dobré informovat policii. Agresor by měl být vždy potrestán, například dvojkou z chování. I když si z ní on sám nic nedělá, je to varovný signál pro ostatní. O všem by měli být informováni rodiče, pokud spolupracují, mohou se na řešení šikany podílet s pedagogem. Při prevenci proti šikaně existuje mnoho programů a každá škola by měla mít vlastní program prevence proti šikaně zpracovaný (Vašutová, 2008).

Zdravotní znevýhodnění

Další, podle mého uvážení důležitou a náročnou oblastí, se kterou se může vychovatel setkat, je jakékoliv znevýhodnění, které může být mentální, smyslové, tělesné, například poruchy řeči, nevidomost, autismus, ale i důsledky chronických onemocnění či kombinovaných postižení. Dále sem rozhodně můžeme zařadit i žáky se specifickými

vývojovými poruchami učení nebo chování. Všechny děti, které jsou jakkoliv z výše uvedeného znevýhodněni, vyžadují během školního vzdělání podporující přístup (Hájek, 2011; Vašutová 2008).

V poslední době se ve školství hodně mluví o inkluzi. Ta znamená vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Inkluze je zařazování všech dětí do běžné školy, jsou to vlastně všechna podpůrná opatření školy. Ta spočívají zejména v poradenství, individuálních plánech, úpravách podmínek pro přijetí dítěte, úpravě organizace chodu školy, použití kompenzačních pomůcek (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání). Všechna podpůrná opatření, která škola poskytuje žákům se specifickými vzdělávacími potřebami, jsou upravena v paragrafu číslo 16 školského zákona. Vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami je podrobněji upraveno ve vyhlášce 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

V současné době je velkým trendem začleňovat handicapované děti do společnosti a kolektivů. Je důležité, aby ti, kteří se znevýhodněnými dětmi pracují, věděli, co je to inkluze a jak s nimi mají pracovat, tedy znali odpovídající postupy. Znevýhodněné děti potřebují promyšlený pracovní plán do budoucna (Hájek, 2011).

Dále bych se ráda zmínila o vývojových poruchách chování a učení. Já sama jsem dyslektik a dysortografik. Dnes již vím, že se s tímto znevýhodněním budu potýkat celý život, že to není problém, který se týkal pouze období mé školní docházky. Vývojové poruchy učení jsou poruchy, které jsou charakteristické významným opožděním v jedné nebo více oblastech učiva. Dítě má tedy problémy s mluvením, psaním, čtením. Tyto poruchy mohou postihnout dítě s jakoukoliv inteligencí. Dokládají se vyšetřením z pedagogicko-psychologické poradny, což je podkladem pro zařazení žáka do speciálního vzdělávání. Můžeme sem zařadit dyslexii, dysgrafii, dyskalkulii, dyspínii, dysmuzii, ale i poruchy motoriky, specifické jazykové problémy, lehké mozkové dysfunkce a syndrom deficitu pozornosti spojený s hyperaktivitou. Jejich výskyt v současné době stále roste. Není to ale z toho důvodu, že by se schopnost dětí učit se zhoršovala. Dříve se o těchto poruchách nevědělo, protože umět číst a psát byla výsada privilegovaných. Tyto poruchy začaly být chápány jako problém přibližně ve dvacátých

letech minulého století. Dětem značně ztěžují jejich výkon ve škole, proto se mohou snažit získat pozornost jinak. Jejich chování může u dospělého vyvolat odmítavou reakci, což snižuje dětem sebevědomí. Tím se vytváří jakýsi „bludný kruh“, dítě je odmítáno, protože zlobí a zlobí, protože je odmítáno. Přerušit tento kruh je úkolem pro vychovatele, protože dítě musí mít vždy pocit, že je přijímáno a ne vyloučeno. Děti mohou být ale poškozené i rodinným prostředím, mohou být týrané, zneužívané. Rodiče mohou mít jiný sociální status, dítě může být znevýhodněné i jazykově nebo může být odlišné od většiny dětí svým zevnějškem, například barvou pleti (Hájek, 2011; Vašutová 2008).

Z mojí osobní praxe můžu zdůraznit i problém se samotnou řečí dětí. Ideální situací by bylo, kdyby všechny děti, které nastupují do první třídy, uměly mluvit. Toto však bohužel není reálné, protože každé dítě se vyvíjí jinak, a co se týče vývoje řeči, tam jsou rozdíly asi největší. Je tedy důležité, aby se rodiče poradili s odborníkem, protože pokud se dovědí, že je vývoj příznivý, uklidní se tím. Další důvod, proč se poradit s odborníkem, je ten, že pokud se dětské vady řeči neřeší, mohou se z nich vyvinout daleko větší problémy, například dětská palatolálie (porucha řeči při rozštěpu patra). Další problém je cizí jazyk. Mateřštinu se dítě učí od malička. Pokud se stěhuje s rodiči do jiného státu, tak není v rodině nikdo, kdo by na něj mluvil jazykem země, do které se přestěhovalo. Tyto děti mohou mít s komunikací v jiném státě problém, protože téměř ničemu nerozumí a přechod do jiné země a nastoupení do školy je náročné (Matějček, 2013).

Děti na základní škole mohou velice často a z různých důvodů trpět i pocity méněcennosti. Takovéto pocity podlamují potom jejich výkonnost ve škole, při sportu i všude jinde. V tomto směru je důležité, aby děti věděly, že mají nějakou společenskou hodnotu, že druhým lidem na nich záleží a že pro ostatní mají význam. Určitě všichni, kdo chodili do školy, znají pocit studu, když se něco nepovedlo. Byli přesvědčeni, že před ostatními vypadají směšně, nemožně, cítili se zahanbení. Protože si na to vzpomínají všichni, je jasné, že tytéž pocity znají i současné děti, které teď chodí do školy a budou je znát i ty příští. Právě na základní škole si děti často mezi sebou poměřují síly a tento pocit může být na denním pořádku. Pocity méněcennosti mají

hlavně děti, které jsou z nějakého důvodu pohybově omezené, například z důvodu tělesného postižení, ale i pro následky drobného úrazu. Proto mnohdy děti často své zranění nedoléčí, protože se chtějí brzy zapojit do výuky, vrátit se mezi spolužáky. Tento pocit může mít příčinu i ve znevýhodnění popsaném v předchozích odstavcích. Proto pokud máme takové dítě ve skupině, tak vymýšlíme takové aktivity, kterými na dítě příliš neupozorňujeme, naučíme ho některé cviky, abychom spíš poukázali na jeho kvality (Matějček, 2013).

Dále se mohou vychovatelé setkat i s nepozorností dětí, a to pro některé z nich může být stresové. To se děje dětem z toho důvodu, že nedovedou oddělit důležité podněty od těch méně důležitých. To znamená, že by prostředí mělo být upraveno tak, aby bylo co nejklidnější (Matějček, 2013).

Nadané děti

Do náročných situací ovšem musíme zařadit i práci s dětmi nadanými. I tyto děti můžeme zahrnout pod pojem „znevýhodněné děti“. Práce s nimi je velmi významná a důležitá, už jen z toho důvodu, že i tyto děti mají své specifické vzdělávací potřeby. Jejich vzdělání má význam pro celou společnost, jejich počet se odhaduje na 2 až 3 % (Šťáva, 2012).

Nadaný žák je ten, který při odpovídající podpoře vykazuje při srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech jako jsou rozumové schopnosti, manuální schopnosti, tělesné schopnosti, umělecké schopnosti a další. Mimořádně nadaný žák je takový, jehož schopnosti dosahují mimořádné úrovně (vyhláška 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Systém péče o tyto děti byl oficiálně schválen až přijetím školského zákona 561/2004., vyhláškami 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, které vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. A dále v roce 2004 vydáním a přijetím dokumentu, Koncepce Péče o nadané žáky ve školských poradenských zařízeních. Cílem těchto přijatých dokumentů bylo tento systém vytvořit (Šťáva, 2012). Vzdělávání nadaných žáků je upraveno ve vyhlášce 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se

speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve které je tedy uvedeno, kdo je to nadaný žák, jsou zde vypsána pravidla pro upravený individuální vzdělávací plán, postup při přerazení do vyššího ročníku a další.

Školy by tedy měly vytvářet podmínky pro rozvoj nadaných dětí. Toho je možné dosáhnout buď rozšířenou výukou předmětů (například třídy se zaměřením na matematiku, na studium jazyků apod.) nebo zavedením speciálních tříd se zaměřením na sport. Dětem, které se aktivně věnují vrcholovému sportu, může ředitel poskytnout individuální plán pro vzdělávání. Ředitel školy může v souladu se zvláštním právním předpisem 12 nebo s rozhodnutím soudu přesunout inteligentního žáka do vyššího ročníku (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání).

České školství prochází v dnešní době obdobím změn. Jedná se hlavně o změny ve způsobu výuky, a to jak běžné výuky, tak i změny výuky dětí se znevýhodněním. Podíváme-li se na rodinu, ve které se narodí nadané dítě, uvidíme s největší pravděpodobností šťastné a pyšné rodiče. Jejich dítě je v určitém směru výjimečné, vymyká se okolnímu průměru, rodiče nezažívají například zklamání ze špatných známek. Vedle toho si ale málokdo uvědomuje, že integrovat toto dítě do běžného školního kolektivu je náročné. Takové dítě může mít problém se do kolektivu začlenit, může mít méně kamarádů, být nesoustředěné, vykřikovat mít další negativní projevy. Dojdou-li problémy se začleňováním do kolektivu tak daleko, že rodiče musí s dítětem navštívit odbornou poradnu, setkávají se odborníci většinou s jedincem, který má podlomené sebevědomí, protože zažilo spoustu neúspěchů (Šťáva, 2012).

Jak bude dítě ve škole vedeno, jak s ním bude jednáno a pracováno, to záleží na osobnosti a schopnostech pedagogů. Je velmi důležité, aby dobrý učitel, ale i vychovatel, uměl rozpoznat talent a stupeň nadání dítěte a aby jej dokázal správně podpořit a rozvinout. Každý pedagog by měl tedy být na práci s takovými dětmi připravený, alespoň metodicky (Šťáva, 2012).

Výuka nadaných žáků může být podpořena individuálním plánem. Tito žáci mohou být rovněž zařazeni do speciálních tříd. V tomto případě však musí být na škole adekvátní počet dětí pro založení takovéto třídy. Pokud se nenaplní počet dětí pro otevření

speciální třídy, další možnost je taková, že dítě navštěvuje starší ročník na ty předměty, ve kterých má nadání. Tak neztratí kontakt s vrstevníky a není izolované (Štáva, 2012).

Konflikty ve třídě

Dále se učitelé často setkávají s konflikty mezi dětmi, ale i mezi dětmi a učitelem. Třídní kolektiv chápeme jako dynamický celek a je proto dobré najít společný cíl pro celý kolektiv. V poslední době se tato metoda používá častěji, protože když má kolektiv společný cíl, nedochází ke konfliktům tak často (Svoboda, 2015).

Je lepší konfliktům ve třídě předcházet, než je řešit až když vzniknou a řešit jejich následky. Vychovatel i učitel by měl být schopný předvídat, kdy se schyluje k různým kolizím a ke vzniku konfliktů. Pak lze říci, že je pracovník profesionálem. Řešení konfliktů pokládají učitelé za jedno z nejtěžších a nejzávažnějších. Pokud chce vychovatel nebo učitel odstranit konflikt ve své třídě nadobro a zabránit tomu, aby se po čase opět neobjevil, musí se zaměřit na odstranění příčiny (Navrátil, 2015).

Vztahy s rodiči

Asi nejrozšířenější náročnou a stresovou situací pro vychovatele v této době jsou vztahy s rodiči. Vychovatelé se mohou v současné době setkávat i s tím, že je jejich práce nedocenená a podhodnocovaná. Občas může být chápána jako pouhé hlídání dětí či hraní a tyto názory se bohužel odrážejí v tom, že jsou vychovatelé i méně platově ohodnoceni. Tuto situaci mohou pomoci vyřešit sami vychovatelé, a to tím, že využijí veškeré příležitosti, s dětmi budou pracovat a výsledky práce prezentovat (Bendl, 2015).

Vztahy s rodiči jsou v mnohých případech velmi komplikované, je důležité jak samotní rodiče vychovatele vnímají. Rodiče bývají s učiteli nebo vychovateli velice často nespokojeni, ale platí to i naopak. Vzájemné respektování a pochopení občas bývá rovněž složité. Problémové chování dále uvádí, že rodiče nebo sourozenci můžou převzít žákův negativní postoj k učiteli, a pokud potom učitel řeší s jejich dítětem problém, tak má ztíženou pozici, protože rodiče mohou mít vůči učiteli předsudky. Nejčastější jsou ty situace, kdy rodiče a učitel mají o činnosti jinou představu nebo když učitel žáka nehodnotí pozitivně. V knize Školní družina jsem narazila na informaci, že styk rodičů s pedagogem občas opravdu není ideální, protože rodiče očekávají, že škola vyjde jejich dětem ve všem vstříc (Svoboda, 2015).

Jako další problém, se kterým se mohou vychovatelé v současné době setkat, a který pro ně může být náročný a stresující, jsou i nevhodné prostory a vybavení družiny, často z důvodu nedostatečných financí škol. Na výchově dětí ve volném čase se šetří i proto, že je tato oblast podhodnocovaná, což jsem zmiňovala již u kompetencí vychovatelů (Bendl, 2015).

Já osobně bych všem začínajícím pedagogům doporučovala přečíst si knihu Krizové situace výchovy a výuky. Podle mého názoru je to dobrá metodická pomůcka. Jsou zde vysvětlené teoretické příčiny problémů, které děti mají. Kniha obsahuje mnoho různých kazuistik s případy nevhodného chování dětí, se kterými se může pedagogický pracovník setkat, i jejich řešení, které by mohlo být pro vychovatele vodítkem, jak se mohou ve vypjatých situacích zachovat.

Nyní bych ráda přešla k praktické části mé bakalářské práce.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Moje bakalářská práce obsahuje dvě části. Předchozí část se zaměřuje na vysvětlení teorie, která je k pochopení tématu nezbytná. Následující část se věnuje vlastnímu výzkumu. Při své školní praxi s rizikovou mládeží jsem se setkala s několika případy, které ve mně zanechaly stopu, proto jsem je využila v této části. Zajímalo mě, jestli je možné se s podobnými případy setkat i na základní škole, například v zařízení pro volnočasovou činnost.

3.1 Kvalitativní výzkum

Má bakalářská práce se tedy věnuje zkoumání krizových situací, se kterými se mohou vychovatelé při výkonu své práce setkat.

3.1.1 Cíle a výzkumné otázky praktické části bakalářské práce

Cílů, které bych chtěla prostřednictvím své závěrečné práce objasnit, je hned několik.

Hlavním cílem mé práce je zjistit, jak vybraní vychovatelé školních družin reagují ve vybraných náročných situacích.

Dílčí cíle práce jsou:

- Dílčí cíl č. 1: Zjistit, zda se vybrané náročné situace ve vybraných družinách vyskytují.
- Dílčí cíl č. 2: Zjistit četnost vybraných náročných situací ve vybraných školních družinách za poslední rok.
- Dílčí cíl č. 4: Zjistit, zda poloha školní družiny (centrum nebo okraj Prahy) má vliv na jejich výskyt a na řešení vybraných náročných situací vychovateli vybraných školních družin.
- Dílčí cíl č. 3: Zjistit, jak jsou vybrané náročné situace oslovenými vychovateli řešeny.
- Dílčí cíl č. 5: Zjistit, zda vybrané náročné situace představují zátěž pro psychiku vychovatelů vybraných školních družin.
- Dílčí cíl č. 6: Objasnit, jak se samotní vychovatelé s těmito vybranými situacemi vyrovnávají.
- Dílčí cíl č. 7: Zjistit, zda vychovatele vybraných školních družin na náročné situace někdo připravil.

Ke každému cíli práce patří jedna výzkumná otázka. Otázky jsou očíslované, stejně jako cíl, ke kterému patří.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jak reagují vybraní vychovatelé ve vybraných náročných situacích?

Dílčí výzkumné otázky

- Dílčí výzkumná otázka č. 1: Vyskytují se vybrané náročné situace ve vybraných družinách?
- Dílčí výzkumná otázka č. 2: Jaká je četnost výskytu těchto situací ve vybraných družinách za poslední rok?
- Dílčí výzkumná otázka č. 3: Jak jsou vybrané náročné situace vybranými vychovateli řešeny?
- Dílčí výzkumná otázka č. 4: Má poloha družiny vliv na řešení těchto vybraných situací?
- Dílčí výzkumná otázka č. 5: Představují vybrané situace zátěž pro psychiku vychovatele?
- Dílčí výzkumná otázka č. 6: Jak se vychovatelé s těmito vybranými situacemi vyrovnávají?
- Dílčí výzkumná otázka č. 7: Byli jednotliví vychovatelé vybraných školních družin na tyto vybrané náročné situace připraveni?

3.1.2 Výzkumný nástroj

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu individuálních rozhovorů. Tyto rozhovory se řadí ke kvalitativnímu výzkumu. Rozhovory byly strukturované s otevřenými otázkami. Rozhovor má tři části. V první části je jedenáct otázek, týkajících se přímo vychovatelů, jejich názorů a zkušeností. V druhé části uvádím konkrétní příběh chlapce, který měl problémy s chováním. Od vychovatelek jsem očekávala názor, jakým způsobem by případ vyřešily. I ve třetí části bude vychovatelka pracovat s kazuistikou. Ta se týká dívky, která se nevhodným způsobem pokusila získat pozornost lidí kolem sebe. Od vychovatelek budu žádat, aby si kazuistiku pročetly, posoudily a řešení upravily podle toho, jak by ony samy situaci vyřešily. Otázky z rozhovoru jsou součástí přílohy číslo 1.

Popis cílové skupiny

Svůj výzkum realizuji ve dvou družinách v Praze. Jedna se nachází v centru Prahy, druhá na jejím okraji. Družina na okraji Prahy sídlí v Praze 9. Z důvodu nárůstu žáků prvních tříd na základní škole samostatná budova školní družiny zanikla a její prostory byly rekonstrukcí předělány na další první třídy. Vychovatelky zůstávají po skončení vyučování s dětmi ve třídách. Druhá družina v centru se nachází ve dvou různých budovách a obě jsou přímo v centru Prahy 1. Tato základní škola je rozdělena na dvě části a každá část má svou družinu. Adresy družin jsem neuvedla záměrně, protože si vychovatelky přály zůstat v anonymitě, ale všichni dotazovaní se zveřejněním výsledků souhlasili.

V obou vybraných družinách pracuje třináct vychovatelů, všechno jsou ženy. Snažila jsem se najít družinu, kde by pracoval jako vychovatel muž, ale bohužel jsem neměla to štěstí. Zjistila jsem, že ve družině na okraji Prahy v minulosti dva muži jako vychovatelé pracovali, ale každý jen velmi krátce, pouze jeden rok. V každé z mnou vybraných družin bylo v době provádění výzkumu zaměstnáno třináct vychovatelek. Z toho důvodu jsem jich oslovila sedm, což je více než polovina zaměstnanců v každé z nich. V jednotlivých družinách pracují vychovatelky různého věku, s různě dlouhými léty své pedagogické praxe.

Respondentky jsem vybírala různorodě podle věku, tedy ne tak, aby byly všechny stejně staré. Oslovila jsem vychovatelky mladé, středního věku, ale i vychovatelky několik let před důchodem. Respondentky jsem zvolila takto, protože i vychovatelka, která má věk 30 let, může mít delší praxi, než ta, které je 50 let. Všechny dotázané tedy byly ženy, protože jsem neměla jinou možnost. Jak jsem již zmiňovala, v mnou vybraných družinách aktuálně žádný muž nepracoval.

3.1.3 Výsledky výzkumu

Má práce obsahuje čtrnáct rozhovorů s vychovatelkami. Respondentky jsou různého věku a různé délky praxe. Veškeré rozhovory jsem prováděla s každým vychovatelem individuálně ve svém volném čase. Tento způsob jsem zvolila proto, že když odpovídá více vychovatelů najednou, mohou se svými odpověďmi navzájem inspirovat a ovlivňovat.

Na jeden rozhovor jsem měla stanovený čas půl hodiny, některé rozhovory však proběhly mnohem rychleji. Respondenty jsem oslovovala podle jejich času. Všichni respondenti mohli odpovídat podle vlastního uvážení, podle svých pocitů a názorů. Ve většině odpovídali ochotně a neměli s rozhovorem žádný problém. Setkala jsem se jak se vstřícností, tak i s neochotou. Ve družině v centru jsem se setkala s velice odmítavou reakcí, kdy mi jedna z nejstarších vychovatelek sdělila, že na podobné hlouposti nemá čas a odešla na oběd. Mladší vychovatelky byly ochotnější, než ty starší. V každé družině jsem rozhovory provedla během dvou dnů. Při vyhodnocování rozhovorů jsem respektovala anonymitu vychovatelů a jejich skutečná jména jsem změnila.

Když se respondentky ujistily o tom, že budou rozhovory anonymní, více se otevřely a svěřily se mi se situacemi, které by mi jinak nesdělily. Uvedu je později jako příklady. Výzkumný vzorek měl představovat takovou část respondentek, aby mi pomohl výzkum správně vyhodnotit. Odpovědi dotazovaných jsem zaznamenávala písemnou formou, poté jsem vytvořila tabulky a výsledky jsem sama vyhodnotila.

Při vyhodnocení jsem si rozhovor rozdělila do 7 částí. Otázky, které k sobě navzájem patří, jsem zaznamenala do jedné tabulky. Tato tabulka je přehlednější a snadnější k pochopení. Postup byl takový, že jsem před tabulkou uvedla odpovědi všech respondentek, týkající se aktuálně vyhodnocované otázky. Potom jsem z nich zpracovala tabulku a nakonec výsledky, které z odpovědí vyplynuly. Doslovné přepisy rozhovorů jsem uvedla v příloze práce číslo 2. Nyní bych ráda přešla k vyhodnocení jednotlivých částí.

a) praxe a vzdělání

První část v mé práci se týká dosaženého vzdělání vychovatelek a jejich délky praxe. V tabulce č. 1 se poslední řádek týká délky praxe a toho, jestli mohly dotázané vychovatelky nasbírat zkušenosti svou praxí tak, aby nepotřebovaly patřičné vzdělání, kdy jsem tuto hranici stanovila nad 15 let.

okraj Prahy

paní Marie (1)	- Má praxi 20 let a bakalářský titul.
paní Jana (2)	- Má praxi 1 rok a bakalářský titul.
paní Ivana (3)	- Má praxi 2 roky a bakalářský titul.

- paní Lenka (4) - Má praxi 10 let a bakalářský titul.
 paní Dana (5) - Má praxi 17 let a bakalářský titul.
 paní Monika (6) - Má praxi 31 let a střední školu s maturitou.
 paní Petra (7) - Má praxi 27 let a střední školu s maturitou.

centrum Prahy

- paní Naďa (8) - Má praxi 5 let a střední školu Palestru a pedagogické minimum.
 paní Lea (9) - Má praxi 19 let, maturitu a vzdělání vychovatele.
 paní Věra (10) - Má praxi 2 roky a bakalářský titul.
 paní Lucie (11) - Má praxi 19 let, maturitu a pedagogické minimum.
 Paní Jiřina (12) - Má praxi 10 let a právě dokončila bakalářský titul v oboru.
 paní Eva (13) - Má praxi 4 roky a dokončila si bakalářský titul v oboru.
 paní Pavla (14) - Má praxi už 18 let a střední školu s maturitou.

Možnosti			Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
			1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Otázka č. 1	Délka praxe	0 až 4		X	X							X			X	
		5 až 9								X						
		10 až 14				X								X		
		15 až 19					X				X		X			X
		20 až 24	X													
		25 až 29							X							
		30 a víc						X								
Otázka č. 2	Dosažené vzdělání	Maturita						X	X	X	X		X			X
		VOŠ														
		Bc.	X	X	X	X	X					X		X	X	
		Ped. min.								X	X		X			
		Praxe						X	X							X

Tabulka č. 1: praxe a vzdělání

Z odpovědí na otázku č. 1 - „Jaká je délka vaší pedagogické praxe?“ vyplývá, že ve družině na okraji Prahy pracují ženy s praxí různorodou. Ať už jsou to vychovatelky začínající nebo celý život pracující v této oblasti a praxi mají i 30 let. Naopak v družině v centru Prahy pracují začínající vychovatelky, ale i vychovatelky s praxí, která je delší. Nejdelší praxe je 20 let. V družině na okraji Prahy tedy pracují vychovatelky s praxí

delší než v centru Prahy. Příjemným zjištěním pro mě bylo, že v obou družinách pracují i ženy téměř bez praxe, které dostaly šanci se v oboru zaučit a některé pracovní zkušenosti nasbírat. Do rozhovorů jsem několik vychovatelek téměř bez praxe zařadila proto, abych získala odpovědi co nejvíce různorodé.

Při zkoumání odpovědí na otázku č. 2 - „Jaké je Vaše dosažené vzdělání?“ jsem zjistila, že žádná z dotázaných nemá vyšší titul než je bakalářský. Osm ze čtrnácti respondentek má vystudovanou vysokou školu s bakalářským titulem. Zbýlých šest vychovatelek má maturitní zkoušku. Z těchto šesti mají tři vychovatelky pedagogické minimum. Další tři vychovatelky s nejdelší praxí uvedly, že se vše naučily při práci. V době, kdy jako vychovatelky začínaly, nebyla vysoká škola pro tuto práci podmínkou.

b) náročné situace a jejich výskyt

Další část se týká toho, jaké situace můžeme podle vychovatelek do náročných situací zařadit a jestli se vyskytují i ve družině, kde je vychovatelka zaměstnaná.

okraj Prahy

paní Marie (1)	- Podle jejího názoru do těchto situací patří: „komunikace s rodiči, kdy děti nechválíme, děti, které se chovají jinak ve družině než doma a jejich rodiče nám při jejich hodnocení nevěří, děti, které se chovají jinak v kolektivu.“ Takovéto situace se ve družině, kde pracuje, vyskytují.
paní Jana (2)	- Podle jejího názoru do těchto situací patří: komunikace s rodiči, chování dětí, komunikace s dětmi cizinců. Také souhlasí s tím, že tyto situace se ve družině na okraji Prahy vyskytují.
paní Ivana (3)	- Podle jejího názoru do těchto situací patří: „šikana, nerespektování pravidel, komunikace s rodiči.“ S takovými situacemi se osobně setkala.
paní Lenka (4)	- Podle jejího názoru do těchto situací patří: šikana, porušování pravidel a výchova dětí. S těmito se ve družině setkala.
paní Dana (5)	- Podle jejího názoru do těchto situací patří: šikana, nerespektování autority, nepochopení pravidel třídy. Ano, tyto situace se ve družině vyskytují.

- paní Monika (6) - Podle jejího názoru do těchto situací patří: velké násilí (ukopnuté přirození), do lehčích může zařadit rodiče, komunikaci s nimi, rozmazlené dítě, problémy dětí s autoritami. Toto je výčet situací za celou praxi, osobně se za poslední rok setkává pouze s těmi lehčími.
- paní Petra (7) - Podle jejího názoru do těchto situací patří problémy vycházející z rodiny a nemoci. Ano, vyskytují se ve družině, kde pracuje.
- centrum Prahy
- paní Nad'a (8) - „Podle mých zkušeností sem patří: „vymodlené“ dítě, kolem kterého se najednou vše přestane točit, dále sem rozhodně patří komunikace s rodiči, nerespektování pravidel.“ Tyto situace sama zažila.
- paní Lea (9) - Neví, jaké situace sem zařadit, sama zažila jen nerespektování pravidel, takže by sem zařadila asi to.
- paní Věra (10) - Protože má krátkou pedagogickou praxi, neví, jaké situace sem zařadit, ani se s žádnou nesetkala.
- paní Lucie (11) - Vychovatelka příliš neví, jaké situace pod tento pojem zařadit, nakonec zmínila: komunikaci s rodičem, nevychované děti, děti cizinců. Ve družině se setkala pouze s těmito.
- Paní Jiřina (12) - Podle jejího názoru do těchto situací patří: agresivita dětí, lhaní, hluk, sprostá slova, komunikace s rodiči. Tyto situace se prý ve třídě vyskytují často.
- paní Eva (13) - Podle jejího názoru do těchto situací patří: hluk ve třídě, lhaní a chování dětí, komunikace s rodiči, sprostá slova, vzájemná agresivita mezi dětmi. S těmito situacemi se setkává celkem pravidelně.
- paní Pavla (14) - Podle jejího názoru do těchto situací patří: spolupráce a komunikace s rodiči, konflikty s dětmi. S těmito situacemi se setkávala dříve, teď už tolik ne, protože má děti už 4 roky a mají mezi sebou dobrý vztah.

Možnosti			Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
			1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Otázka č. 3	Jaké situace	Rodina	X	X	X	X		X	X	X			X	X	X	X
		Děti cizinci	X	X									X			
		Chování dětí	X	X	X	X	X	X	X				X	X	X	X
		Nerespektování autorit			X	X	X	X	X	X	X					
		Nemoci							X							
		Hluk												X	X	
		Nevím										X				
Otázka č. 4	Vyskyt	Ano	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
		Ne										X				

Tabulka č. 2: náročné situace a jejich výskyt

Vyhodnocení otázky č. 3 - „Jaké situace vycházející z praxe můžeme podle vás do náročných situací zařadit?“ Při odpovědi na tuto otázku vychovatelky uvedly i více takových situací v jedné odpovědi.

Jedenáct z dotázaných uvedlo, že sem řadí všechny situace, které souvisí s jednáním s rodiči. Jedná se o situace, kdy děti před rodiči nechválí nebo jsou nuceny diskutovat s nimi o nepříjemných záležitostech. Tytéž dotázané vychovatelky, s výjimkou jedné, řadí do těchto situací také nevhodné chování dětí, jako je agresivita, šikana, lhaní, užívání nevhodných slov a další. Sedm ze čtrnácti dotázaných do této kategorie zařadilo nerespektování autorit, což považují v současné době za velmi rozšířený problém. Další odpovědi vychovatelek se lišily zejména podle toho, jaké situace samy prožily. Tři ze čtrnácti dotázaných sem řadí kontakt s dětmi cizinců, jejichž počet v současnosti narůstá. Další dvě zmínily hlučné prostředí, pouze jedna z dotázaných uvádí jako náročnou situaci nemoci dětí. Pouze jedna ze všech dotázaných na tuto otázku nedopověděla, protože má velmi krátkou praxi. Od začátku roku se s podobnou situací dosud nesetkala.

U otázky č. 4 - „Vyskytují se tyto situace ve družině, kde pracujete?“ třináct z dotázaných vychovatelek se shodlo na tom, že se situace, které zmínily v odpovědi na předchozí otázku, vyskytují i ve družině, ve které pracují. Nebo se s nimi za svůj život

setkaly. Pouze jedna se s takovou situací nesetkala nikdy, ani neví, že by se ve družině někdy podobná vyskytla.

c) výskyt situací za poslední rok, pocity vychovatelky a řešení situace.

Další hodnocené otázky se týkaly toho, jestli se vychovatelka s nějakou setkala za poslední rok, jak ji řešila a jak se při tom cítila.

okraj Prahy

- paní Marie (1) - Pracuje ve družině zatím krátce, proto nemá moc velkou autoritu. Podle jejího názoru je to normální, takže to nijak stresové není a řeší to tak, že si s dětmi vytváří vzájemný vztah a respekt.
- paní Jana (2) - Pracuje ve družině od začátku roku a zatím se setkala jen s dítětem, které neumí česky. Tato situace pro ni nijak stresová nebyla, sama je cizinec a ostatním dětem situaci vysvětlila.
- paní Ivana (3) - Za poslední rok se setkala pouze s porušováním pravidel a rvačkami. Je to pro ni stres, ale i bezmoc a lítost. Situace řeší promluvou s dětmi, pokud se situace opakuje, tak promluvou s rodiči. Je důležité informovat rodiče o všem.
- paní Lenka (4) - „Nedávno ve družině řešila rozseklou hlavu, to bylo porušení pravidel, děti se spolu praly.“ Stresové to pro ni bylo a ještě cítila lítost. Situaci řešila tak, že úraz ošetřila a informovala rodiče.
- paní Dana (5) - Pravidelně se setkává s různými šarvátkami a hrubostí, kdy prožívá jak stres, tak i strach o děti. Situaci řeší s dětmi, pokud to nepochopí, tak je do té doby, než se uklidní, oddělí od kolektivu. Pokud se situace nadále opakuje, tak informuje rodiče.
- paní Monika (6) - Za posledních pár let se nesetkala s žádnou podobnou situací. Pokud ale situaci prožívá, tak má nutkání pomoci, ale zároveň i určitý stres. Pokud musí situaci řešit, tak se snaží po dobrém, s dětmi i s jejich rodiči, protože musí být informováni o všem.
- paní Petra (7) - Za poslední rok se setkala pouze s debatou dětí o tom, jak moc pijí jejich rodiče alkohol, což nepatří mezi náročné situace, ale byla z toho nemile překvapená. Pocity, které zažívá, záleží na situaci, ale

každá je svým způsobem stresová. Situace řeší většinou přes třídní učitelku a promluvou s dětmi.

centrum Prahy

- paní Nad'a (8) - Setkala se s problémovou komunikací s rodiči a s „vymodleným“ dítětem. Obě situace pro ni byly stresem, ale člověk si je nesmí příliš připouštět. Řešila je promluvou s rodiči a dítětem.
- paní Lea (9) - Setkala se pouze s porušováním pravidel, což pro ni stresem není. Řeší to promluvou s dítětem, rodičem a potom upozorní třídní učitelku.
- paní Věra (10) - Zatím žádnou nezažila, tedy to stresem pro ni nebylo a řešit je nemusela.
- paní Lucie (11) - Za poslední rok nic takového nezažila. Podle jejího názoru si člověk tyto situace nesmí připouštět a řešit je po dobrém s rodiči a dětmi.
- Paní Jiřina (12) - „Ano, setkala jsem se s jednou situací, která mě zasáhla. Matka dívky měla neustále pocit, že je její dcera šikanována. Jsem si ovšem stoprocentně jistá, že dívce se ve družině nic nedělo. Matka chodila k psychologovi a brala antidepresiva. Jednoho dne se stalo to, že si přišla pro dceru a viděla, jak si společně s dětmi čteme a vysvětlujeme pravidla. Napsala na mě řediteli školy stížnost, že si v pracovní době čtu a děti nehlídám.“ Cítila vztek, stres, bezmoc a vyřešila to tak, že matku začala informovat úplně o všem.
- paní Eva (13) - V nedávné době se setkala s chlapcem, který je agresivní, jeho rodiče se rozvádí a on bojuje o pozornost. V této situaci cítí bezmoc, vztek, ale i určité selhání. Situaci řeší společně s otcem, protože matka se školou nekomunikuje, a to tak, že společně chlapci vysvětlili, jak se má chovat. Chlapec se nezlepšil a nyní se vychovatelka chystá situaci řešit s třídní učitelkou a oběma rodiči najednou.
- paní Pavla (14) - Nedávno zažila to, že jí dvě děti ze třetí třídy nepředala třídní učitelka a ty spolu prováděly „intimní průzkum“ na toaletách. Není

to chyba vychovatelky, ale učitelky, tedy pro vychovatelku to stres nebyl, cítila jen vztek. Vychovatelka situaci řešit nemusela, ale zavedla pravidlo, že na záchod chodí pouze po jednom.

Možnosti			Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
			1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Otáz. č. 5	Za rok	Ano		X	X	X	X		X	X	X			X	X	X
		Ne	X					X				X	X			
Otázka č. 6	Pocity vychovat.	Stres			X	X	X	X	X	X				X		
		Klid	X	X							X	X	X		X	X
		Jiné pocity			X	X	X	X	X					X	X	X
		Nepřipouštět											X			
		Nezažila jsme		X								X				
Otázka č. 7	Řešení situace	Jsem autorita	X													
		Po dobrém				X		X					X			
		S rodiči			X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	
		S Děťmi	X	X	X		X	X	X	X	X		X		X	X
		S kolegy							X		X				X	
		Nezažila jsem										X				
		Ošetřit zranění				X										

Tabulka č. 3: výskyt situace za poslední rok, pocity vychovatelky a řešení situace.

Z odpovědí na otázku číslo 5 – „Setkala jste se osobně za poslední rok s nějakou z nich?“ vyplývá, že deset z dotázaných vychovatelek se s podobnou situací za poslední rok setkalo. Čtyři z nich nikoliv, z toho jedna se domnívá, že v poslední době jsou děti hodnější a rodiče vstřícnější.

Nyní bych ráda uvedla pár stručných příkladů ojedinělých situací, které mi některé vychovatelky při rozhovorech uvedly. Dvě se staly za poslední rok. Třetí už jsou starší, ale dotázaná vychovatelka ji má stále před očima.

První situace se stala v družině v centru Prahy, kdy vychovatelka řeší problémy s matkou, která si myslí, že je její dcera šikanovaná a vychovatelka tuto situaci nijak neřeší. Neustále si na vychovatelku stěžuje u ředitele školy, posílá na ni písemné stížnosti. Vychovatelka zjistila, že matka je pod medikací antidepresiv. Vychovatelka i

zmíněná žačka musely řediteli podat vysvětlení. Ředitel se nakonec postavil na stranu vychovatelky a na matčina udání nebral zřetel. Vychovatelka vyřešila situaci tak, že má dívku většinu času pod dohledem a matku informuje o každém jejím kroku. V době rozhovoru, měla vychovatelka obavy, že s matkou budou ještě problémy.

Další ze situací, kterou bych zde ráda uvedla, se stala jiné vychovatelce v té samé družině. Třídní učitelka nepředala vychovatelce do družiny dvě děti (dívku a chlapce z 2. třídy). Vychovatelka tedy nevěděla, že jsou děti přítomné. Děti byly nakonec nalezeny nahé na jednom záchodě. Nalezla je uklízečka a odvedla do družiny. Tato situace byla chybou učitelky a ne vychovatelky, tudíž vychovatelka neví přesně, jak se situace vyřešila. Ona sama od té doby děti daleko více hlídá a na záchod je pouští po jednom a na omezenou dobu.

Poslední příklad, který na tomto místě uvedu, je takový, který se stal v družině na okraji Prahy. Nestal se za poslední rok, ale již staršího data. Jeden z chlapců, který dělal závodně karate, způsobil cestou do družiny úmyslně spolužákovi vážný úraz. Vychovatelka chtěla situaci řešit dvojkou z chování a vyloučením z družiny. Případ byl však natolik závažný, že jej nakonec řešila Policie České republiky. Rodiče chlapce si ale na vychovatelku stěžovali, že je na jejich syna zasedlá a situaci zveličuje. Pokud by chlapec za svůj čin dostal dvojkou z chování, musel by se svou sportovní aktivitou, karatem, ve kterém i závodil, nadobro přestat. Ředitel školy se ale postavil za vychovatelku, chlapec tyto postihy dostal a rodiče ho přeřadili na jinou základní školu.

Další otázka č. 6 se týkala toho, jak jsou tyto situace pro vychovatelky stresové. Pro sedm vychovatelek tyto situace stresem jsou. Pokud jsou tyto situace stresové, velmi často cítí jiné pocity než pouze stres, například úzkost, vztek, bezmoc. Pro zbylých sedm tyto situace nejsou vůbec stresové. Pro dvě z těchto sedmi sice stresem nejsou, ale vychovatelky rovněž cítí stejné pocity, jako jsem již výše zmiňovala. Dvě z těchto sedmi stres necítí, protože tak silně stresovou situaci nezažily, a pro další tyto situace nejsou stresem, protože si je příliš nepřipouští.

Sedmá otázka se týkala způsobů, jakými tuto situaci řeší. Z odpovědí na otázku vyplynulo, že záleží na situaci, která je řešená. Vychovatelky v této souvislosti zmiňovaly více způsobů řešení. Jedenáct ze čtrnácti dotázaných každou situaci řeší

promluvou s dítětem, ať už o samotě nebo za přítomnosti rodiče. Jedna z těchto jedenácti zmínila svou přirozenou autoritu. Děti ji respektují, a proto vše může řešit především osobní domluvou. Deset dotázaných ze čtrnácti je přesvědčeno, že o všech řešených problémech musí být informováni rodiče. Tři z těchto deseti dotázaných navíc považují za důležité řešit vzniklé náročné situace v klidu a po dobrém, ať už mluvíme s rodičem nebo s dítětem. Jiné tři z deseti, v předchozí větě uváděných, zmiňují, že se velmi často radí s kolegyní. Pouze jedna ze všech čtrnácti dotázaných uvedla, že nikdy žádnou takovou situaci neřešila. Proto neví, jakým způsobem by se mělo postupovat. Pouze jedna z vychovatelek, které řadí mezi náročné situace úrazy dětí, uvádí, že jako řešení je velmi důležité poskytnutí první pomoci a správné ošetření dítěte.

d) poučení vychovatelek jak situace řešit a další vzdělání

V další části jsem se zaměřila na to, jestli vychovatelky někdo poučil jak při řešení situace postupovat. Zajímala jsem se i o to, jak se o další vzdělání zajímají samy vychovatelky.

okraj Prahy

paní Marie (1)	- Nebyla na žádném školení ani poučena, zažila pouze školení BOZP. O žádné další školení se nezajímá, snaží se vystačit si se svou praxí.
paní Jana (2)	- Zatím žádné jiné školení, než školení BOZP, a protože pracuje ve družině chvíli, o žádné další vzdělání se nezajímá.
paní Ivana (3)	- Zažila pouze každoroční školení BOZP. Sama si vyhledává informace na internetu v diskuzích.
paní Lenka (4)	- Zažila pouze školení BOZP a sama si hledá informace v literatuře a na internetu.
paní Dana (5)	- Opět zažila jen školení BOZP a sama si hledá informace na internetu, v literatuře a radí se s kolegyněmi.
paní Monika (6)	- Odpovídá stejně jako kolegyně, zažila školení BOZP, které jí však v poslední době přijde zábavnější, než bývalo v minulosti. Informace už si nikde nehledá, zbývají jí pouze dva roky do důchodu, kdyby to bylo potřeba, poradí se s kolegyní.

paní Petra (7) - Jako jediná zmínila to, že kromě povinného školení BOZP si mohou další vzdělávání vybrat ze široké nabídky samy. Tato vychovatelka byla na školení o hyperaktivních dětech a moderních technologiích.

centrum Prahy

paní Naďa (8) - Nezažila nikdy žádné školení, je vzdělaná a má zkušenosti z praxe.

paní Lea (9) - Nebyla nikdy o ničem poučena a potřebné informace by si dohledala pouze v případě, že by to bylo potřeba.

paní Věra (10) - Ne, nikdy o ničem nebyla poučena, o žádné školení se sama nezajímá, maximálně si vyhledá potřebné informace v literatuře.

paní Lucie (11) - Ne, poučena nebyla a nikdy ani další informace nepotřebovala.

paní Jiřina (12) - Nikdy jí nikdo nepoučil, ale byla by za to ráda. Sama teď studuje vychovatelství na vysoké škole a dohledává si sama informace v literatuře a na internetu.

paní Eva (13) - „Ne, nikdy na žádném školení nebyla, ale přála by si, aby měla ze strany zaměstnavatele možnost si nějaké vybrat.“ Pokud je potřeba, tak se radí s kolegyní a hledá si informace v dostupných pramenech jako je internet a literatura.

paní Pavla (14) - Ne, nikdy na žádném školení nebyla, ale obor vychovatelství ji baví a tedy si sama hledá informace.

Možnosti			Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
			1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Otázka č. 8	Předchozí poučení	Ne								X	X	X	X	X	X	X
		Ano BOZP	X	X	X	X	X	X	X							
		Jiné							X							
		Ráda bych												X	X	
Otázka č. 9	Další vzdělání	Ne	X	X				X		X	X	X	X			
		Ano			X	X	X		X					X	X	X
		Internet, knihy			X	X	X					X		X	X	X
		Rada s kolegyní					X	X						X	X	
		Až bude potřeba									X					

Tabulka č. 4: poučení jak situace řešit a další vzdělání

Odpovědi na otázku č. 8 - „Byla jste během Vaší práce ve družině nějak odborně poučena, jak se v takovýchto situacích zachovat?“ mě nemile překvapily. Všechny dotázané vychovatelky ve družině na okraji Prahy se shodly na tom, že mají jen každoroční školení BOZP, ale o jiném se nezmínily. Pouze jedna z nich uvedla, že si sama vybírá různá školení o technice nebo problémech s dětmi. Naopak ve družině v centru Prahy žádná školení vůbec nemají. Dvě z vychovatelek by možnost zúčastnit se podobného školení velice uvítaly, protože veškeré informace si musí dohledávat samy a příliš jim to nevyhovuje.

Odpovědi na otázku č. 9 - „Zajímáte se vy sama o nějaké další vzdělání v této oblasti?“ mě taktéž velice překvapily. Myslím si, že sebevzdělávání je v této profesní oblasti velice důležité. Pokud tedy impuls k prohlubování vědomostí a znalostí v oboru nepřichází automaticky ze strany nadřízeného, měl by se podle mého přesvědčení každý, kdo chce v této profesní oblasti pracovat, vzdělávat sám, dobrovolně. Protože, jak jsem již jednou zmiňovala v teoretické části práce, právě v této oblasti vzdělávání se získávají a zdokonalují profesní kompetence. Odpovědi se ale od mých představ i od mého přesvědčení lišily. Sedm z dotázaných vychovatelek mi sdělilo, že žádné další vzdělání je nezajímá a informace si nikde nehledají. Stačí jim to, co umí. Pouze v případě, že je opravdu třeba, jedna z těchto sedmi si dohledá informace na internetu a jedna se poradí s kolegyní. Sedm zbylých vychovatelek se naopak o další informace a vzdělání občas zajímá. Šest z nich si dohledává potřebné informace na internetu a v literatuře a pouze jedna jediná z dotázaných navštěvuje různé školení, ve svém volném čase.

e) stres a vyrovnání se s ním

Poslední část první části rozhovoru se týkala stresu a návodu jak se s ním vychovatelky vyrovnávají.

okraj Prahy

paní Marie (1) - Předchozí situace jí stresové nepřipadají, člověk si je nesmí nosit z práce domů. Jinak žádný speciální návod, jak se s nimi vyrovnat, nemá.

- paní Jana (2) - Nejsou pro ni stresující, nebere si je domů. Návod, jak se s nimi vyrovnat, nemá, protože se dosud s ničím vyrovnávat nemusela.
- paní Ivana (3) - Ano, tyto situace jsou pro ni stresové. Vyrovnává se s nimi tím, že tráví čas s přítelem.
- paní Lenka (4) - Některé situace jsou pro ni stresem, jiné ne, ale po odchodu domů se snaží na ně nemyslet (vypne mozek), věnuje se jiným věcem.
- paní Dana (5) - Ano, tyto situace jsou pro ni stresem, ale ve volném čase se věnuje cvičení.
- paní Monika (6) - V poslední době se pro ni stává stresem hluk, například v jídelně školy. S náročnými situacemi se vyrovnává tak, že se pokouší na ně ve svém volném čase nemyslet a věnuje se rodině.
- paní Petra (7) - Spíš než stres pociťuje lítost a bezmoc, ale pokouší se, pokud to jde, si tyto emoce nepřipouštět.

centrum Prahy

- paní Naďa (8) - Ne, většinou pro ni stresem nejsou, ale ve volném čase se věnuje běhání.
- paní Lea (9) - Ne, tyto situace pro ni stresem nejsou. Pokud jsou pro ni nepříjemné, věnuje se psovi nebo poslouchá hudbu.
- paní Věra (10) - Zatím žádnou situaci nezažila, tedy pro ni nejsou stresem. Pokud se s něčím chce vyrovnat, poslouchá hudbu.
- paní Lucie (11) - Náročné situace jí nepřipadají stresem a žádný návod na vyrovnání s nimi nemá.
- paní Jiřina (12) - Ano, jsou pro ni stresem, ale rovněž cítí bezmoc a určité nedocenění. Její návod na vyrovnání se stresem je relaxování v přírodě.
- paní Eva (13) - Ano, tyto situace jsou pro ni stresem a k tomu se přidávají další pocity, jako bezmoc, lítost a strach. Vyrovnává se s nimi tak, že se věnuje rodině.
- paní Pavla (14) - Vychovatelka cítí stres pouze v případě, pokud se stane dítěti úraz. Žádný návod nemá, pouze si tyto problémy nebere domů.

Možnosti			Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
			1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Otázka č. 10	Jsou stresem	Ano			X	X	X	X						X	X	
		Ne	X	X						X	X	X	X			X
		Jak které				X		X								
		Jiné pocity							X					X	X	
Otázka č. 11	Speciální návod	Věnuji se VČ			X	X	X	X		X	X	X		X	X	
		Nebrat domů	X			X		X	X							X
		Nemám		X									X			

Tabulka č. 5: stres a vyrovnání se s ním

Z odpovědí na otázku č. 10, zda jsou tyto situace pro vychovatelky stresující vyplývá, že pro sedm vychovatelek tyto situace stresem nejsou vůbec. Pro šest vychovatelek stresem jsou, dvě z těchto šesti ještě zmínily, že jsou však stresem jen některé a další dvě z těchto šesti kromě stresu pociťují i jiné pocity. Poslední vychovatelka stres necítí, cítí spíše jiné pocity.

Poslední otázka rozhovoru č. 11 se týká toho, jestli mají vychovatelky nějaký speciální návod, jak se se stresem vyrovnávají. Devět vychovatelek ze čtrnácti dotázaných je přesvědčeno, že je dobré se věnovat ve svém volném čase všemu, co mají rády, čím se rády zabývají a co je pozitivně naplňuje. Pět ze všech dotázaných respondentek se domnívá, že je důležité si tyto situace „nenosit v hlavě s sebou domů“. Jiné dvě ze všech dotázaných se s těmito situacemi nijak nevyrovnávají. Jedna z nich tyto situace nikdy nevnímá jako velký stres a druhá se s žádnou náročnou situací dosud nesetkala.

f) vyhodnocení druhé části rozhovoru - kazuistika Martin

Vychovatelky měly odpovědět na otázku, jak by reagovaly při řešení konkrétní situace s problémovým chováním určitého chlapce. „Martin navštěvoval 1. stupeň základní školy a ke svým spolužákům se choval násilnický. Ostatní děti se ho bály, nechtěly s ním dělat žádné společné aktivity, pro jeho nevhodné chování se ho spíše stranily, ale ze strachu žádný ze spolužáků dospělému nikdy nic neoznámil.“

okraj Prahy

paní Marie (1) - Chlapce by neeliminovala z kolektivu, vše by s ním řešila promluvou, v případě nutnosti by přizvala i rodiče. Potom by

- pozvala na pomoc dětského psychologa. Stresová by pro ni tato situace nebyla, domnívá se, že po skončení pracovní doby je důležité tzv. “vypnout“ a nebrat si problémy z družiny domů.
- paní Jana (2) - Chlapce by naopak poslala do jiné třídy a informovala o situaci rodiče. Stresové to pro ni také není.
- paní Ivana (3) - V podobných situacích se radí s kolegyněmi. Chlapci by vysvětlila, jak se chová, v čem spočívá nesprávnost jeho vztahu ke spolužákům, pravděpodobně by zopakovala pravidla chování s celou třídou. Stresem by to bylo pouze tehdy, pokud by se situace často opakovaly.
- paní Lenka (4) - Tyto situace řeší v třídním kolektivu, vysvětluje, opakuje pravidla třídy. Pokud se situace nelepší, pozve rodiče, mluví s nimi za přítomnosti dítěte. Odborníka by pozvala jen v nejnutnějším případě, až zcela na konec a pouze se souhlasem rodičů. Nebylo by to stresem, spíš by byla nervózní.
- paní Dana (5) - Řeší to se všemi dětmi, snaží se jim vysvětlit, že toto do školy nepatří. Nestačí-li toto řešení, potom by postup probrala s třídní učitelkou, poté s rodiči a potom by pozvala na pomoc odborníka. Stres to pro ni není.
- paní Monika (6) - Nejdřív by si promluvila s chlapcem o samotě, vyzdvihla by jeho klady. V dalším kole by na pomoc pozvala rodiče, odborníka by volala až jako úplně poslední možnost, a to jen se souhlasem rodičů. Informovala by třídní učitelku. Stres to je až při komunikaci s rodiči, protože nelze dopředu odhadnout, jaká bude jejich reakce.
- paní Petra (7) - Nejdřív by si promluvila s chlapcem o samotě, až potom s rodiči, vedoucí vychovatelkou. Nakonec by to řešila vyloučením z družiny. Stresem tato situace pro ni není.

centrum Prahy

- paní Naďa (8) - Promluvila by si s chlapcem, proč se právě takto chová, proč je takové chování podle něj správné. Více by ho zaměstnala, zapojila by ho do širších aktivit. Pokud by byla situace neměnná, tak by

- prizvala na pomoc rodiče, třídní učitelku, další odborníky až na konec. Stresem to pro ni není.
- paní Lea (9) - Považuje za správné, promluvit si nejdřív s chlapcem po dobrém, až potom by prizvala rodiče, třídní učitelku a odborníka až nakonec. Stres to pro ni není, domnívá, se, že chlapec jen odmítá respektovat pravidla.
- paní Věra (10) - Za důležité považuje zvýšit chlapci zdravé sebevědomí, až v následné fázi pozvat na pomoc rodiče. Ne, stresové to nebude.
- paní Lucie (11) - Nejdřív přijde na řadu promluva s chlapcem, potom rada s kolegyní, třídní učitelkou a nakonec, až bude dohodnutý nápravný postup, tak o všem informovat rodiče. Když se různé situace řeší v klidu, stres to pro ni není.
- Paní Jiřina (12) - Tuto situaci by řešila nejdřív promluvou s chlapcem v klidu. Při opakování problému by hledala příčinu, zabavila ho jinou činností. Informovala by rodiče, ale většinou se jí stává, že rodiče nechtějí spolupracovat. Stres to pro ni není, cítí spíš vztek na rodiče.
- paní Eva (13) - Řeší podobné situace celkem často, děti od sebe „odtrhává“ denně. Většinou se toto chování opakuje, dle jejího názoru je to i proto, že jsou třídy přeplněné. Děti je velký počet a každé druhé z nich trpí nějakou lehčí poruchou chování. Řeší to promluvou s rodiči a s třídní učitelkou. Stres to pro ni není, spíše cítí bezmoc a připadá si jako v kruhu.
- paní Pavla (14) - Vysvětlila by dítěti, co dělá špatně, pokud se bude situace opakovat, bude nucena to řešit s třídním učitelem a s rodiči. Pokud se situace vyřeší, tak cítí radost.

Řešení		Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
		1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Jak situaci vyřešit	Informovat rodiče	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Rada a informovat kolegyně			X		X	X	X	X	X		X		X	X
	Pomoc odborníků	X			X	X	X		X	X					
	Promluva s chlapcem	X		X			X	X	X	X	X	X	X		X
	Promluva ve třídě				X	X									
	Neoddělovat z kolektivu	X													
	Oddělit		X											X	
	Zabavit chlapce								X				X		
	Vyloučit							X							
Pocity	Stres Ne	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
	Stres Ano			X			X								
	Jiné pocity				X								X	X	X

Tabulka 6: Kazuistika Martin

Vychovatelky u této otázky uvedly více kroků navazujících na sebe. Z jednotlivých odpovědí vyplynulo, že třináct ze čtrnácti dotázaných vychovatelek by o vzniklém problému informovalo rodiče. Jsou přesvědčeny, že rodiče musí být informováni o všem, co se jejich potomka týká. Pokud by se rozhodly k řešení případu přizvat na pomoc zkušeného odborníka, musí tento záměr projednat s rodiči, kteří k tomu dají souhlas. O tom aspektu se zmínilo šest z těchto třinácti dotázaných.

Deset vychovatelek ze všech čtrnácti dotázaných by si v první řadě o samotě promluvilo s chlapcem o správnosti, resp. nesprávnosti jeho chování. Pouze jedna z těchto deseti by tuto situaci řešila radikálněji, a to vyloučením z družiny. Jiné dvě ze čtrnácti dotázaných by situaci probraly s chlapcem a s celou třídou dohromady. Devět ze čtrnácti vychovatelek zmínilo, že je nutné o všem informovat třídní učitelku, se kterou se případně mohou i poradit, jakým způsobem vzniklou situaci řešit. O situaci je možné diskutovat rovněž s dalšími kolegyněmi, lze s nimi zkonzultovat možné způsoby nápravy.

Pouze pět ze čtrnácti vychovatelek mi sdělilo, jaká by byla jejich okamžitá reakce na toto chlapcovo nevhodné chování. Dvě z nich by chlapce zabavily jinou činností, aby si připadal důležitější, více doceněný. Další dvě z dotázaných by účastníky konfliktu

oddělily od sebe a chlapce by eliminovaly z kolektivu až do té doby, než se situace uklidní. Jedna respondentka měla přesně opačný názor, a to takový, že by chlapce v žádném případě nebylo správné z kolektivu oddělovat. Dočasné vyčlenění z kolektivu, byť krátkodobé, by mohlo mít zcela opačný efekt, mohlo by dojít ke zbytečnému sebeobviňování, nežádoucím pochybnostem, chlapec by mohl o své osobnosti smýšlet v nevhodném duchu.

Z odpovědí na otázku, která se týkala stresovosti situace pro dotazované vychovatelky, vyplynula téměř jednoznačná odpověď. Pro dvanáct dotázaných vychovatelek by tato situace stresem nebyla, čtyři z těchto dvanácti se ještě dále zmínily o tom, že by cítily jiné pocity, jako je vztek a zloba na chlapce, protože svých chováním narušuje klima ve třídě. Stresem by to bylo pro zbylé dvě ze čtrnácti respondentek, to pouze v případě, že by se tyto situace opakovaly často.

g) vyhodnocení třetí části rozhovoru - kazuistika Petra

Třetí a poslední část rozhovoru se týká případu jedné dívky, s níž jsem se osobně setkala. „Petra navštěvuje 1. stupeň základní školy, měla problémy se začleněním do kolektivu. Původem byla jiné národnosti, neuměla příliš česky. I když se český jazyk učila, děti ji mezi sebe nepřijaly. Její komunikace s okolím značně zaostávala. Vychovatelka do tohoto stavu spíše nezasahovala, považovala dívku za příliš introvertní. Jednoho dne začaly dívky chodit SMS zprávy s nevhodným, vyhrožujícím obsahem. Vychovatelka zneklidněla a zareagovala tím, že informovala o všem Policii České republiky. Petra se nakonec přiznala, že si SMS zprávy posílá sama. V očích spolužáků tím samozřejmě nestoupala, její postavení v kolektivu se naopak ještě zhoršilo.“

Respondentky měly za úkol postup vychovatelky ohodnotit známkou od 1 do 5, stejně jako ve škole. Případ potom měly samy zhodnotit a uvést, jak by se ony samy při řešení dané situace cítily, jak by reagovaly a jak by postupovaly.

okraj Prahy

paní Marie (1) - S postupem vychovatelky nesouhlasí a ohodnotila ji známkou 3, protože měla dívku zapojit do aktivit a dění dříve. Tato vychovatelka by situaci řešila tak, že by si ve třídě uspořádala společnou

- přednášku o jiných kulturách, dívku by do aktivit zapojila. V případě, že by dívka skutečně byla ve větší míře introvertní, postupovala by s citem a opatrně.
- paní Jana (2) - S postupem vychovatelky také nesouhlasí a hodnotila by ji také známkou 3. Rovněž se domnívá, že vychovatelka měla dívku zapojit do aktivit dříve. S dětmi ve třídě by probrala rasismus a diskutovala s nimi o možných dívčích pocitech.
- paní Ivana (3) - Pro tuto vychovatelku bylo těžké si takovou situaci představit, proto ji hodnotila známkou 3. Ona sama by dívku do činností zapojila dříve a dětem by poradila, aby se od sebe navzájem učily a povídaly si o vzájemných pocitech.
- Paní Lenka (4) - S postupem vychovatelky nesouhlasí, hodnotila by ji známkou 4. Domnívá se, že vychovatelka při řešení této situace příliš profesionálně nepostupovala. „Je to ovšem těžké posoudit, pokud si nezažijeme to samé.“ Dle jejího názoru začala situaci řešit pozdě, až s příchodem SMS zpráv. Ona sama by vyzdvihla pozitivní vlastnosti dívky, situaci by ve třídě vysvětlila a diskutovala by s dětmi o rasismu.
- paní Dana (5) - Postup vychovatelky by hodnotila stupněm 4, nesouhlasí s ním. Vychovatelka měla do řešení situace vstoupit dříve, „zapojila emoce a neměla volat policii.“ Nejdříve s dívkou měla vše probrat o samotě, měla se pokusit navodit přátelskou atmosféru. Kdyby k ní dívka měla již zpočátku důvěru, možná by se jí se svými pocity svěřila.
- paní Monika (6) - Hodnotila postup vychovatelky stupněm 3, podle jejího názoru měla vychovatelka postupovat s rozvahou a vše si lépe promyslet. Ona sama by dětem ve třídě vzniklou situaci vysvětlila, diskutovali by o vzájemných rozdílech mezi nimi a dívkou. Společně by si v družině udělaly přednášku o jiných kulturách a mohly by se od sebe navzájem učit jiná slovíčka. Podle jejího názoru měli rodiče zapsat dívku nejdříve do školky, aby porozuměla řádu, naučila se více jazyk a přechod na základní školu by pro ni byl jednodušší.

paní Petra (7) - Vychovatelce by dala známku 3, protože měla situaci řešit s předstihem. Ona sama by dívku zapojila do kolektivu dřív, debatovaly by společně o rasismu.

centrum Prahy

paní Nad'a (8) - Postup vychovatelky ohodnotila známkou 4, protože situaci neřešila ihned. Ona sama by situaci dětem vysvětlila, poradila jim, že se od sebe mohou vzájemně učit jazyk a tím se více sblížit.

paní Lea (9) - Hodnotila postup známkou 4, vychovatelka měla dívku ihned zapojit do práce kolektivu. Ona sama by si s dětmi vysvětlila, co se rozumí pod pojmem rasismus a diskriminace.

paní Věra (10) - S postupem vychovatelky nesouhlasila a hodnotila ho známkou 4. Rovněž si myslí, že měla situaci řešit hned. Ona sama by si nejdříve promluvila s dívkou a potom by se poradila s kolegyněmi, jak pokračovat dál.

paní Lucie (11) - Hodnotila postup vychovatelky stupněm 4, podle jejího mínění vzniklý problém velmi podcenila. Ona sama by si s dětmi situaci nejprve vysvětlila a následně by se společně pokusili najít způsob, jak mohou spolužačce pomoci, aby se mezi nimi cítila lépe.

Paní Jiřina (12) - Ohodnotila vychovatelku rovněž stupněm 4, protože svým postojem postavení dívky v kolektivu zhoršila. Ona sama by si s dětmi zahrála hru, ve které by si vzájemně vyměnily role, tedy by situaci otočila tak, aby si děti vyzkoušely jak dívce je, jaké by mohla mít pocity. Nejdříve by situaci tedy řešila s dětmi ve třídě, potom s třídní učitelkou, dále by se poradila s kolegyněmi na dalším postupu. Nakonec by o všem informovala rodiče. Ona sama by se na dívku více zaměřila a snažila by se, aby měla pocit, že je potřebná.

paní Eva (13) - S postupem vychovatelky také nesouhlasila a hodnotila známkou 4, měla situaci řešit ohleduplným přístupem k dívce. Ona by zdůraznila dívčiny klady, situaci by ostatním vysvětlila. Promluvila by si s třídní učitelkou i s rodiči.

paní Pavla (14) - Jako jediná s postupem vychovatelky celkem souhlasila, rovněž však hodnotila známkou 3. Přístup vychovatelky se jí líbil až do té doby, než došlo k SMS zprávám. Ona sama by situaci řešila podobně, vymyslela by ale více společných aktivit, do kterých by dívku zapojila. Promluvila by si s rodiči a třídní učitelkou, a kdyby se situace nezlepšila, pozvala by na pomoc výchovného poradce.

První úkol, který dotazované respondentky dostaly, bylo ohodnocení postupu vychovatelky známkou od 1 do 5. Vychovatelky ke svému hodnocení využily pouze známku 3 a 4. Šest respondentek, které ohodnotily postup vychovatelky stupněm 3, nemělo mnoho připomínek. Nesouhlasily v podstatě jen s maličkostmi. Pouze jedna z těchto šesti dotázaných hodnotila stupněm 3 proto, že si takovou situaci neuměla představit a nechtěla tedy příliš kritizovat. Naopak osm vychovatelek, které hodnotily známkou číslo 4, mělo připomínek k řešení vychovatelky více.

Možnosti	Dužina na okraji Prahy							Dužina v centru						
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
Řešit dříve	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X			X
Debata se třídou	X	X		X		X	X	X	X		X	X	X	
Učit se navzájem	X		X			X		X						
Poradit se										X		X	X	X
promluva s rodiči						X						X	X	X
Promluva s dívkou					X					X				
Pochválit dívku				X									X	
Zapojit do kolek.	X	X	X				X							X
Hra na role												X		
Výchovný poradce														X
Školka						X								

Tabulka č. 7: kazuistika Petra

Při řešení této situace vychovatelky odpovídaly obsáhleji, protože postup každé z nich byl specifický. Proto jejich řešení opět obsahovalo několik na sebe navazujících kroků. Dvanáct vychovatelek ze čtrnácti se rozhodně shodlo na tom, že tuto situaci bylo potřeba řešit daleko dříve, než se v tomto konkrétním případě stalo. Pět z nich navíc přímo zmínilo, že by dívku zapojily do kolektivu už dávno. Dvě další z těchto dvanácti by si s dívkou promluvíly o jejích pocitech a jiné dvě by jí přede všemi pochválily, aby tím posílily její sebevědomí a pocit důležitosti. Čtyři jiné by si místo dívky promluvíly přímo s rodiči a jedna by jim doporučila, aby dívka navštěvovala nejprve mateřskou školu, kde by se snáze začlenila do kolektivu, což by jí usnadnilo následný přechod do základní školy.

Jedenáct ze čtrnácti dotázaných zmínilo, že je důležité tuto situaci probrat se třídou, kdy buď mohou společně debatovat o rasismu a diskriminaci nebo se od sebe navzájem učit. Jedna z těchto jedenácti zmínila, že by využila hru na vyměněné role, aby ostatní spolužáci zažili na vlastní kůži, jak se může dívka cítit. Čtyři vychovatelky ze čtrnácti mi sdělily, že pokud by si nevěděly rady, o všem by se poradily s kolegyněmi a jedna by na pomoc pozvala výchovného poradce, vždy však jen se souhlasem rodičů.

Některé z těchto dotázaných vychovatelek problémové situace s dětmi cizinců řeší, ale mají opačnou zkušenost. Tyto děti z kolektivu vyloučené nejsou, spíše se drží pohromadě spolu a nikoho jiného k sobě nepustí.

3.1.4 Diskuze a doporučení

Dílčí cíl č. 1: zjistit, zda se vybrané náročné situace ve vybraných družinách vyskytují, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 1, zda se vyskytují vybrané náročné situace ve vybraných družinách, jsem zjistila, že náročné situace se ve školních družinách vyskytují. Respondentky nejčastěji zmiňovaly komunikaci s rodiči dítěte, která se týká kritiky jejich dětí. Je tedy velmi důležité, aby každá vychovatelka zvládala komunikaci s rodiči svých svěřenců na profesionální úrovni. Pokud vznikne potřeba rodičům cokoli sdělit, rozhovor by měl být veden velice citlivě a ohleduplně, například stylem: „Váš Marek je nesmírně šikovný, dnes se mu spousta věcí povedla, ale společně bychom měli zapracovat na“. Jako další náročnou situaci jsem na základě odpovědí vyhodnotila problémové chování svěřených dětí. V poslední době klesl respekt dětí

k autoritám, což, podle mého úsudku, souvisí se současným životním stylem v mnoha rodinách. Dnešní rodiče zastávají v mnoha případech časově náročná povolání, v rodinách pracují oba rodiče a jejich pracovní doba je dlouhá. Na své děti nemají mnoho času, děti často zůstávají ve školkách i družinách do posledních minut a potom jsou svěřovány do rukou chův nebo pečovatelek. Důsledek toho je, že jejich děti mnohdy nerespektují ani rodiče samotné. Do problémového chování dětí rozhodně patří lhaní, agresivita, sprostá slova. Náročná je ale i práce s dětmi cizinců, které vychovatelkám nerozumí. V souvislosti s náročnými situacemi hovořily některé vychovatelky o úrazech dětí, o nemocech, o zvýšeném hluku při práci s dětmi, ale tyto oblasti zmiňovaly jednotlivé vychovatelky spíše ojediněle.

Dílčí cíl č. 2: zjistit četnost vybraných náročných situací ve vybraných školních družinách za poslední rok jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 2, jaká je četnost výskytu těchto situací ve vybraných družinách za poslední rok, jsem zjistila, že se tyto situace v běžných školních družinách za poslední rok vyskytly, setkal se s nimi deset vychovatelek. Služebně starší vychovatelky ovšem zmínily, že s těmito situacemi problém příliš nemají, protože mají přirozenou autoritu a zkušenosti, které ve své práci využívají a mezi nimi a dětmi se rychleji vytvoří vzájemný vztah. S tímto tvrzením, alespoň podle mého prvního dojmu, naprosto souhlasím. Když porovnám výsledky výzkumu s mými zkušenostmi z práce s rizikovou mládeží, mohu říci, že v běžných družinách se tyto situace vyskytují méně.

Dílčí cíl č. 3: zjistit, jak jsou vybrané náročné situace oslovenými vychovateli řešeny, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 3, jak jsou vybrané náročné situace vybranými vychovateli řešeny, jsem zjistila, že řešení situací bude závislé na tom, o jakou situaci se jedná. Jinak budou vychovatelky řešit agresivitu a jinak úraz dítěte. Jednoznačně ze všech odpovědí vyplývá, že je vždy důležité o všem informovat rodiče a rozhodně situaci probrat i s dítětem. Vždy je lepší problém řešit v klidu a s rozvahou. Pokud musí vychovatelka řešit situaci, se kterou si neví rady, může se s prosbou o pomoc obrátit na kolegyni, nebo k řešení přizvat odborníka, to ale vždy pouze se souhlasem rodičů. Z mého pohledu, jakožto z pohledu začínající vychovatelky, je určitě jednodušší řešení

problémových situací pro ty vychovatele, kteří již mají za sebou delší praxi, letité zkušenosti a přirozenou autoritu.

Dílčí cíl č. 4: zjistit, zda poloha školní družiny (centrum nebo okraj Prahy) má vliv na výskyt náročných situací a na jejich řešení vychovateli vybraných školních družin, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 4, zda má poloha družiny vliv na řešení těchto vybraných situací jsem zjistila, že poloha družiny vliv na výskyt těchto situací nemá. V obou družinách mají vychovatelky stejné subjektivní zkušenosti.

Dílčí cíl č. 5: zjistit, zda vybrané náročné situace představují zátěž pro psychiku vychovatelů vybraných školních družin, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 5, zda představují vybrané situace zátěž pro psychiku vychovatele, jsem zjistila, že to závisí na osobnosti vychovatelky a jejích povahových vlastnostech. I v tomto případě záleží na tom, o jakou situaci se jedná. Pokud vzniklé náročné situace nevyvolávají ve vychovatelkách stres, potom mohou vnímat jiné pocity, například lítost, zlost jak na rodiče, tak i na děti, například proto, že tyto situace ruší atmosféru ve třídě.

Dílčí cíl č. 6: objasnit, jak se samotní vychovatelé s těmito vybranými situacemi vyrovnávají, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 6, jak se vychovatelé s těmito vybranými situacemi vyrovnávají, jsem zjistila, že i když jsou tyto situace pro některou z vychovatelek stresem, žádný speciální návod, jak se s tímto stresem vyrovnat, nemá. Po pracovní době se pouze snaží věnovat aktivitám, při nichž se cítí dobře, relaxuje. Každá z dotazovaných uvedla různé činnosti nebo zájmy, které jsou pro ni příjemné. V tomto ohledu opět záleží na povahových rysech vychovatelky.

Dílčí cíl č. 7: zjistit, zda vychovatelky vybraných školních družin na náročné situace někdo připravil, jsem splnila. Výzkumnou otázkou č. 7, zda byly jednotlivé vychovatelky vybraných školních družin na tyto vybrané náročné situace připraveny, jsem zjistila, že ani v jedné z družin vychovatelky na tyto situace nikdo nepřipravil, ani je nijak neproškolicil. Z rozhovorů jednoznačně vyplynulo, že o další dobrovolné vzdělání se polovina vychovatelek nezajímá. Druhá polovina respondentek se naopak o další vzdělání zajímá, ale pouze si dohledává informace na internetu. Pouze dvě z těchto sedmi zmínily, že pokud by jim škola nějaké možnosti vzdělání nabídla, uvítaly by je. Byly to ovšem vychovatelky zaměstnané v družině v centru Prahy. Obě dvě mají praxi

do 15 let. Překvapilo mě, že vychovatelky s krátkou praxí podle jejich názoru žádné další vzdělání nepotřebují, žádná z nich nezmínila, že i pokud by jim tuto možnost zaměstnavatel poskytl, že by jí využily. Ve škole na okraji Prahy tuto možnost vychovatelky mohou využít, ale využívá toho pouze jedna, která je před důchodem. Vychovatelky v centru Prahy nemají možnost školení žádnou. Zaskočilo mě zjištění, že vychovatelky nevyvíjejí žádnou vlastní aktivitu, aby se v oboru vzdělávaly samy. Jediná jejich aktivita spočívá v tom, že pokud je to potřeba, dohledají potřebné informace v literatuře nebo na internetu nebo se poradí s kolegyní. V oboru, kdy vychovatelé pracují denně s dětmi, kdy neustále každodenně ovlivňují jejich duševní vývoj, je potřeba dalšího sebevzdělávání nezbytná. Společnost se vyvíjí a objevují se nové a nové možnosti, které může vychovatelka ke vzdělávání využít. A objevují se i takové problémy, se kterými se i zkušená vychovatelka s dlouhou praxí zatím nemusela nikdy setkat. V průběhu celého mého studia nám všichni přednášející neustále opakovali, jak je důležité další, lze říci i celoživotní, vzdělávání, aby mohl být vychovatel dobrým profesionálem.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak vybraní vychovatelé školních družin reagují ve vybraných náročných situacích. Tento cíl jsem splnila. Z vyhodnocení výsledků, které z výzkumu vyplynuly, jsem došla k závěru, že vychovatelky jsou toho názoru, že umí v těchto situacích reagovat. Jejich odpovědi na řešení situací se shodovaly. V odpovědích jako nejdůležitější zmínily nutnost o všem informovat rodiče nebo zákonného zástupce dítěte. Nemůže se stát, že by rodiče o čemkoliv, co souvisí s jejich dítětem, nevěděli. Dále zmínily to, že neméně důležité je situaci vyřešit i se samotným dítětem, kterého se bezprostředně týká. Všechny situace by měly vychovatelky řešit v klidu, mohou je řešit s dítětem o samotě, ale i v kolektivu třídy. Vše záleží na tom, jak vychovatelka vyhodnotila vážnost situace. Dále bude řešení situace záviset na tom, o jakou situaci se jedná. Souvisí s tím, jaké má vychovatelka vlastní zkušenosti, každá z nich je ve svém oboru vzdělaná a proto by měla vhodné řešení umět odhadnout. Troufám si tedy říct, že pokud se odpovědi vychovatelek shodovaly, lze je považovat za jakési nepsané pravidlo, jak situaci řešit a je to podle mě ten nejlepší postup řešení. Pokud si vychovatelky v konkrétních situacích neví rady, vždy mohou požádat o radu a situaci s někým konzultovat. Při řešení situací nezáleží

pouze na vzdělání, ale i na osobnosti a empatii vychovatelky, protože pokud nebude dostatečně empatická, mohla by situaci spíše zhoršit, což jsem zmiňovala v Petřině kazuistice.

V přípravné fázi své práce, ještě než jsem přistoupila k části, ve které jsem vychovatelkám pokládala své dotazy, jsem se domnívala, že vychovatelky v centru Prahy budou profesionálnější, vzdělanější a ochotnější ke spolupráci. Po skončení připravených rozhovorů jsem byla nucena konstatovat, že některé vychovatelky z družiny v centru Prahy byly daleko neochotnější, než vychovatelky na okraji Prahy. Rozhovory chtěly mít rychle za sebou a odpovídaly daleko stručněji a nevstřícně. Dalším mým předpokladem bylo, že bude velice obtížné v oblasti vychovatelství získat práci bez předchozí zkušenosti. Jsem ráda, že se nepotvrdil. Z rozhovorů v obou družinách jsem zjistila, že v nich dostaly možnost pracovat i ty vychovatelky, které příliš předchozích zkušeností v této oblasti nemají.

Doporučení do praxe

Na tomto místě bych ráda uvedla pár doporučení do další praxe. Doporučení, která jsou dále vypsána, vyplynula z velké části ze závěrů provedeného výzkumu, ale jsou zároveň i mým osobním názorem, jak problematiku dalšího vzdělávání vychovatelů podpořit a zlepšit.

- Zpřehlednit nabídku volnočasového vzdělávání pro vychovatele.
- Zajistit, aby hlavní vychovatel měl přehled o tom, jaké možnosti celoživotního vzdělávání se vychovatelům nabízí.
- Zajistit, aby hlavní vychovatel nabízel vychovatelkám možnosti, které mohou v celoživotním vzdělávání využít.
- Spravedlivě ohodnotit vychovatele, který se celoživotně vzdělává například finančně nebo možností náhradního volna. Vhodná odměna zvyšuje motivaci ke vzdělávání, jak uvádí Bendl ve své knize Vychovatelství učebnice teoretických základů oboru.
- Umožnit vychovatelům toto vzdělávání například proplacením, nebo částečným proplacením částky, kterou bylo potřeba za kurz nebo seminář zaplatit. Umožnit vychovatelkám vzdělávání i tak, že jim bude poskytnuto studijní volno a nebudou

muset čerpat svou dovolenou.

- Vedení školy by mohlo vychovatelům nabízet pouze takové vzdělání, o které mají zájem a které je aktuální. Tedy by měl vychovatel možnost studijního volna, vedení by se podílelo na ceně kurzu a zároveň by zde mohla být smlouva, která by vychovatele zavazovala, tím, že po určitou dobu nesmí podat ze svého současného pracoviště výpověď.
- Zpracovat více publikací jako jsou Krizové situace výchovy a výuky, kde by byly zpracovány příklady z praxe a jejich řešení a vychovatelé se v nich mohli inspirovat a učit. Zároveň i zajistit, aby byl vychovatel o jejich existenci informován.
- Zaměstnavatel by mohl zaměstnancům poskytnout benefity, které by přispěly k uvolnění stresu, například slevy do fitness centra nebo na jiné relaxující aktivity. Nemusel by jim hradit plnou částku, stačilo by pouze zvýhodnění. Mohlo by to být poskytováno ve formě různých karet s kredity, poukázky, kdy by je vychovatel dostal na celý rok a sám by si s nimi hospodařil podle svého.

4 ZÁVĚR

V současné společnosti je škola pro jedince velmi podstatná a neopomenutelná. Někdy se stává, že zastupuje v životě dítěte i výchovnou funkci místo rodičů nebo ji alespoň částečně nahrazuje. Všechny děti se v ní naučí spoustu nových a důležitých věcí do života, nasbírají mnoho cenných zkušeností. Součástí základní školy je i školní družina. Proto, aby byla má bakalářská práce srozumitelná pro všechny, i pro laiky, jsem se nejdříve věnovala teoretické části a vysvětlení všeho, co je pro pochopení práce důležité. Vysvětlila jsem tedy pojem školní družina a jaké poskytuje dětem možnosti trávení volného času. Protože se moje práce rovněž zabývá osobou vychovatele, bylo potřeba vysvětlit, kdo může pracovat jako vychovatel, co vše musí splnit, aby v této oblasti mohl pracovat a co je náplní jeho práce a jak se v ní může zdokonalovat. Jsem přesvědčená, že čím více každý vychovatel své praktické dovednosti zvyšuje, tím více se stává pro výkon tohoto povolání kompetentnější.

Další téma, kterého se moje práce týká, jsou právě náročné situace, s nimiž se může vychovatel při své práci setkat. Když jsem začala sbírat praxi jako vychovatel, několik takových situací jsem zažila, protože jsem pracovala s rizikovou mládeží. Touto prací jsem se snažila zjistit, jaké jsou zkušenosti v běžné školní družině. Nejdříve jsem v teoretické části vysvětlila, co to náročné situace jsou a s jakými se může běžný vychovatel setkat. V praktické části jsem se pomocí individuálních rozhovorů snažila zjistit, jaké zkušenosti s náročnými situacemi a jejich řešením mají běžní vychovatelé.

Stanovené hlavní i dílčí cíle práce jsem pomocí výzkumných otázek objasnila. Skutečnost, která mě v průběhu výzkumu překvapila a ovlivnila, bylo zjištění, že žádná z dotázaných vychovatelek se sama ze své vůle dále nevzdělává. Výzkum této práce by mohl pomoci zamyslet se nad tím, jak se některé děti chovají a proč. Další vzdělání je důležité právě proto, aby vychovatelé uměli dobře reagovat ve vypjatých situacích a v situacích, kdy by mohli dětem pomoci. Práce by mohla poukázat na možná rizika, se kterými se vychovatel může v extrémních případech setkat. Jako taková by mohla sloužit například začínajícím vychovatelům, aby věděli, jaká úskalí mohou s jejich prací souviset. Zároveň jsem velice ráda, že se nepotvrdila moje původní domněnka o

četnosti výskytu těchto náročných situací v běžné školní družině. Domnívala jsem se, že frekvence jejich výskytu ve školních družinách je stejně pravidelná a častá, jako při práci s rizikovou mládeží, jen se o tom příliš nemluví.

Zajímavé by mohlo být rozšířit výzkum na další základní školy. Pokud bych ovšem měla tuto možnost, tak bych rozhovory jistě změnila na dotazník, především z důvodu časové náročnosti.

V závěru bych ráda vyjádřila svoje přesvědčení, že i když je výchovná situace současné mladé generace náročná a ne vždy uspokojivá, ať už jsou důvodem snadno dostupné technické vymoženosti, klesající respekt k autoritám, rozšířená šikana a mnohé další aspekty, tak doufám, že pokud se budou dospělí, kteří chtějí vychovávat děti a dospívající mládež, ve svém oboru dále vzdělávat a školit, třeba i nad rámec jejich povinností, je velký předpoklad, že se podaří tuto situaci zlepšit.

V práci jsem zmiňovala, že výchovnou funkci v životě dítěte vedle rodičů zastává především základní škola, jejíž součástí je i školní družina. Děti zde tráví velkou část svého času. Je proto nesmírně důležité, aby tento čas trávily se vzdělanými profesionály, kteří budou pro jejich životy přínosem. Protože pokud chceme někoho vychovávat, měli bychom vědět, jak na to.

5 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

BENDL, Stanislav. (2015). *Vychovatelství učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4248-9

BELZ, Horst. (2015). *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál. ISBN: 80-71784-79-6, 978-80-7367-930-9

HÁJEK, Bedřich, PÁVKOVÁ, Jiřina., & kolektiv. (2011). *Školní družina*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-900-2

MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. (2003). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-771-x

MATOUŠEK, Oldřich. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon. ISBN 80-85850-24-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. (1995). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-058-8

MATĚJČEK, Zdeněk. (2013). *Co, kdy a jak, ve výchově dětí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0519-7

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních a aktualizovaný k roku 2016 [cit. 2016-09-04], dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních aktualizovaný k roku 2016 [cit. 2016-09-04], dostupné <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin vydaná ministerstvem školství a tělovýchovy vydaný v Praze dne 10. června 2002 [cit. 2016-11-09], dostupné z <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>

NAVRÁTIL, Stanislav. (2011). *Problémové chování dětí a mládeže*. Havlíčkův Brod: Grada. ISBN 978-80-247-3672-3

SVOBODA, Jan. (2015). *Krizové situace výchovy a výuky*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-935-8

ŠTÁVA, Jan. (2012). *Průručka pro práci s nadanými žáky*. Ostrava: VŠB ISBN 970-80-248-2673-8

VÁGNEROVÁ, Marie. (2005). *Vývojová psychologie I. - dětství a dospívání*. Praha: Karolínium. ISBN 978-80-246-0956-0.

VAŠUTOVÁ, Maria. (2008). *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*. Ostrava: Pepronis. ISBN 978-80-7368-525-6

VRTIŠKOVÁ, Marie. (2009). *Teorie a metody sociální práce I*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-7399-877-6

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání

Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání mladistvých

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

6 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – návrh rozhovoru

Příloha 2 – doslovné přepisy rozhovorů s respondentkami

